

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕ

Με αφορμή τις πρόσφατες εξελίξεις στο εθνικό θέμα, απευθυνθήκαμε σε δύο από τους εγκυρότερους αναλυτές των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

ΑΦΟΥ ΠΕΡΑΣΗ Η ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΡΙΣΗ — ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ «ΣΥΜΒΙΩΣΟΥΜΕ» ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΠΕΙΛΗ; — ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΦΥΓΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΑ ΤΥΦΛΑ ΑΔΙΕΞΟΔΑ;

Η πρόσφατη κρίση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις μπορεί να παρήλθε. Και ενώ συνεχίζονται, ακόμα, από κυβερνητικής πλευράς, οι επινίκιοι τόνοι, χρέος κάθε νηφάλιου παρατηρητή είναι η μελέτη –και ανάλυση– όλων των συναφών στοιχείων, σε μια προσπάθεια καταγραφής καταστάσεων και, στο μέτρο του δυνατού, συναγωγής συμπερασμάτων.

Η συναγωγή συμπερασμάτων, όμως, προϋποθέτει διαφάνεια. Και, παρά τους όρκους του πρωθυπουργού ότι η σημερινή κυβέρνηση «δεν κάνει μυστική διπλωματία», γεγονός παραμένει ότι αρκετές πλευρές από το πρόσφατο ελληνοτουρκικό «περιστατικό» –την «σχεδόν σύγκρουση» παραμένουν, ακόμα, υπό συσκότιση. Η κυβέρνηση, επί παραδείγματι, επιμένει ότι, στη διάρκεια της κρίσης, «κανείς Αμερικανός (η άλλος) αξιωματούχος δεν ήρθε σε επαφή μαζί μας». Εγκυρότατα, όμως, όργανα του διεθνούς τύπου (ακόμα και του εγχώριου φιλοκυβερνητικού) υποστηρίζουν ακριβώς το αντίθετο: Ότι, τελικά, «ήταν η παρέμβαση της Ουάσιγκτον που συγκράτησε την Άγκυρα». Και, βέβαια, η παρέμβαση αυτή δεν ήταν τυχαία ή αυθόρμητη, αφού, από το μεσημέρι της Τρίτης 24 Μαρτίου, ο εδώ Αμερικανός πρέσβης, Ρόμπερτ Κήλυ, διαμνηνούσε στους προϊσταμένους του την «πειστική αξίωση της ελληνικής κυβέρνησης να παρέμβει η Ουάσιγκτον στην Άγκυρα» και ο Έλληνας πρέσβης Γ. Παπούλιας ζητούσε συνάντηση, το ταχύτερο δυνατό, με ανώτατο αξιωματούχο του Στέιτ Ντιπάρτμεντ, για να του εκθέσει «κατόπιν οδηγιών της ελληνικής κυβέρνησης, την επικίνδυνη κατάσταση που δημιουργεί η τουρκική προκλητικότητα». (Βλέπε και ανταποκρίσεις του Στάθη Ευσταθιάδη, από την Ουάσιγκτον, «Βήμα», 5 Απριλίου 1987).

Αλλά και η άρνηση του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών και παραδοχή στον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Κ. Μητσοτάκη, αντίγραφο του μνημονίου από τη συνάντηση Καψή-Ακιμάν της 27ης Μαρτίου (της «κρίσιμης Παρασκευής»), έρχεται να υπομνήσει –χωρίς αυτό να σημαίνει και αποδοχή των ισχυρισμών της Νέας Δημοκρατίας– ότι η διακηρυσσόμενη «διαφάνεια» πάσχει.

ΩΣΤΟΣΟ, και παρά την «πάσχουσα διαφάνεια», μπορούμε, νομίζω, ν' αναζητήσουμε κάποια σημεία κοινών διαπιστώσεων, με βάση, κυρίως, τα «μετά την κρίση». Και ένα κείμενο ιδιαίτερα βοηθητικό προς την κατεύθυνση αυτή, είναι η ομιλία του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου, στην κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ, στις 8 Απριλίου.

Ασφαλώς, μια πρώτη διαπίστωση είναι ότι ακόμα, δεν καταφέραμε να συγχροτήσουμε το ενιαίο εθνικό μέτωπο, για την αντιμετώπιση (τουλάχιστο) των μεγάλων εθνικών μας θεμάτων. Παραμένει γεγονός ότι, για ένα ή δυο εικοσιτετράωρα, προ-

στά στην απειλή του «Σισμίκ», βρεθήκαμε «ομονοούντες». Ωστόσο, έμελλε η «ομοψυχία» αυτή ν' αποδειχθεί εξαιρετικά εφήμερη (και ευάλωτη), αφού, στην ίδια αυτή ομιλία του –δώδεκα, δηλαδή, μέρες μετά την κρίση– ο πρωθυπουργός δεν είχε συνειδησιακούς αντιπερισπασμούς, προκειμένου να υπαινιχθεί πρόθεση του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας (και, ιδιαίτερα, του αρχηγού της) να «τριχοτομήσει» το Αιγαίο. Από την άλλη, δεν είναι δυνατόν να μη σημειώσει κανείς ότι της πρωθυπουργικής ομιλίας είχαν προηγηθεί οι οξύτατες ανακοινώσεις της Νέας Δημοκρατίας, που κατηγορούσαν την κυβέρνηση για «απαράδεκτες υποχωρήσεις», σε βάρος των κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας, κλπ.

Το πρόβλημα, ωστόσο, δεν είναι ποιος, από τους δυο μονομάχους, «ήρξατο χειρών αδικών» ή ποιος –με τη στάση του– «ήγγισε» τα όρια της «εθνικής μειοδοσίας», αλλά η ανυπαρξία ενιαίας εθνικής στρατηγικής, στην αντιμετώπιση των μεγάλων και κρίσιμων θεμάτων της εξωτερικής μας πολιτικής.

Υψηλοί δοξαστικοί τόνοι

ΜΙΑ ΔΕΥΤΕΡΗ διαπίστωση, με βάση, πάντοτε, την πρωθυπουργική ομιλία της 8ης Απριλίου, είναι οι υψηλοί δοξαστικοί τόνοι που ακολούθησαν την εκτόνωση. Και ο μεν πρωθυπουργός δεν παρέλειψε να τονίσει ότι είναι αντίθετος με τις θριαμβολογίες –«δεν βοηθούν», είπε «το παραπέρα κλίμα»...– πλην ο «επινίκιος» τόνος ήταν μια από τις κύριες εκφάνσεις της ομιλίας του.

Κατά τον πρωθυπουργό, μόνο η κυβέρνησή του –ακριβώς επειδή ακολουθεί «υπερήφανη εξωτερική πολιτική» μπορούσε να επιτύχει μια τόσο γοργή, σε δυο 24ωρα, προώθηση των ενόπλων δυνάμεων στο μέτωπο (σε σημείο ώστε όταν ο Χρ. Σαρτζετάκης πήγε στο Πεντάγωνο, δεν υπήρχε καν ένα «άγμα» για να του αποδώσει τιμές...) και μόνον η δική του κυβέρνηση αντιμετώπισε την τουρκική απειλή κατά τρόπο θετικό και αποτελεσματικό. Όσο για την κυβέρνηση Καραμανλή, που αντιμετώπισε κι εκείνη, τον Αύγουστο του 1976, ανάλογη κρίση, «διέπραξε λάθη», αφού προσέφυγε στο Συμβούλιο Ασφαλείας, καταγγέλλοντας την τουρκική πρόκληση. Και ήταν λάθος η κίνηση αυτή –είπε ο πρωθυπουργός– γιατί το «μήνυμα» του Συμβουλίου Ασφαλείας ήταν: διάλογος, ενώ «εμείς η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ», δεχόμαστε διάλογο μόνο σε ό,τι αφορά τη σύνταξη του συνυποσχετικού, για την από κοινού προσφυγή στη Χάγη.

Διατυπώσεις του είδους αυτού, όμως, δεν βοηθούν στη συσπείρωση γραμμών, καθώς ο τουρκικός επεκτατισμός, η τουρ-

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕ

κική απειλή, δεν εξέλιπταν. Άλλωστε, σημασία δεν έχει το τι λες, αλλά τι, απ' όσα λες, ανταποκρίνονται στα πράγματα. Αυτός λ.χ. ο κομपाσμός για τα κομπιούτερ της Ουάσιγκτον που έπαθαν φοβερή... «ζημιά» και αδυνατούν πια –ύστερα από την αγέρωχη στάση μας– να «προβλέψουν» ο,τιδήποτε, μαρτυρεί, αν μη τι άλλο, έλλειψη στοιχειώδους σοβαρότητας. Αλλά και η κίνηση, που ματαιώθηκε εν τη γενέσει της, για την αναστολή λειτουργίας της βάσης της Νέας Μάκρης, έδωσε λαβή για διάφορες ερμηνείες, μια και η αμερικανική αυτή βάση δεν έκλεισε ούτε για ένα λεπτό!

Οι στήλες αυτές δεν θα αρνηθούν, ασφαλώς, ότι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ αντιμετώπισε την πρόκληση του «Σισμίκ» με ψυχραιμία και αποφασιστικότητα, κάνοντας τους δικούς της χειρισμούς, χωρίς στείρα αδιαλλαξία –αυτήν την αδιαλλαξία που επεκαλέσθη, αμέσως μετά την κρίση, η σημερινή ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας, προφανώς για να αποδείξει την «ενδοτικότητα» του ΠΑΣΟΚ. Η διαφορά μας με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ βρίσκεται αλλού: Στην αντίληψη του προέδρου της ότι η εθνική ζωή, η εθνική αξιοπρέπεια, η «συναναπνοή των Ελλήνων» στην αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής, η «ελληνική εξωτερική πολιτική» ότι όλα αυτά διαμορφώθηκαν επί των ημερών του ΠΑΣΟΚ. Και ότι, πριν από τον Οκτώβριο του 1981, υπήρχε μόνον υποτέλεια!

Η σεμνότητα, βέβαια, είναι αρετή. (Όσο και αν το είδος σπανίζει στις μέρες μας). Πλην, κάποτε, θα πρέπει να αντιληφθούμε όλοι ότι με τα θέματα εξωτερικής πολιτικής δεν μπορούμε να παίζουμε. Ότι και η σημερινή κυβέρνηση (με δεδομένες τις παλινωδίες και ανακολουθίες της) υπόκειται και αυτή σε δημόσιο έλεγχο. Και ότι η συνθηματολογία, η έπαρση, οι «συγκρίσεις» –με μόνιμο σημείο αναφοράς το 1965...– δεν είναι το ασφαλέστερο κριτήριο για να εκτιμηθούν χειρισμοί που γίνονται το 1987. Σε άλλες χώρες, η εξωτερική πολιτική έχει παράδοση, συνέχεια, σταθερούς στόχους. [Την αίτηση λ.χ. που υπέβαλε η κυβέρνηση του Οζάλ για ένταξη στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, υποστηρίζουν, αυτή τη στιγμή, όλα τα τουρκικά πολιτικά κόμματα]. Στην Ελλάδα, όμως, αυτό δεν ισχύει. Έτσι, κάθε φορά που η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υποχρεώνεται, εκ των πραγμάτων, ν' αντλήσει στοιχεία από την εξωτερική πολιτική των κυβερνήσεων της Νέας Δημοκρατίας –κάποτε να υιοθετήσει και την ίδια ακριβώς πολιτική, ίσως γιατί δεν υπάρχει άλλη...– αισθάνεται την ανάγκη ν' αποκηρύξει την πολιτική των προκατόχων της, πιστεύοντας ότι «αποκήρυξη» σημαίνει «διαφορισμός»! Κάτω από αυτή τη λογική, δεν εκπλήσσει το ότι το ΠΑΣΟΚ, σε κανένα κείμενό του, δεν αναφέρει ότι η «ιδέα» λ.χ. της προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης δεν είναι δική του και ότι το ΠΑΣΟΚ, ως αξιωματική αντιπολίτευση, είχε εναντιωθεί στην προσφυγή αυτή, το 1976.

Αμοιβαία μικροκομματική εκμετάλλευση

ΜΙΑ ΤΡΙΤΗ διαπίστωση είναι ότι τόσο η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ, όσο και η ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας, προσπάθησαν να εκμεταλλευθούν τα «μετά την κρίση», για μικροκομματικούς σκοπούς.

Έτσι, μια μόλις εβδομάδα μετά το «ολίγον δειν πόλεμος», βρέθηκαν ανώτατα στελέχη του κυβερνητικού κόμματος (Αλευράς, Χαλαμπίδης, Λιδάκης, κ.α.) που εισηγήθηκαν στον πρωθυπουργό να «εκμεταλλευθεί το ευνοϊκό υπέρ του ΠΑΣΟΚ

κλίμα» (η εκτόνωση είχε, πράγματι, δημιουργήσει ένα αίσθημα εφήμερης ευφορίας στην κοινή γνώμη) και να προχωρήσει στη διενέργεια πρόωγων εκλογών.

Σημασία δεν έχει το ότι ο πρωθυπουργός, σταθμίζοντας όλα τα «συν» και «πλην», απέρριψε, τελικά, την εισήγηση αυτή. Σημασία έχει ότι, επί δέκα περίπου μέρες, το «θέμα» (το ενδεχόμενο πρόωγων εκλογών) απασχόλησε την ανώτατη ιεραρχία του κυβερνητικού κόμματος και υπήρχε μια συνεχής επικοινωνία ανάμεσα στο Καστρί και το Εκτελεστικό Γραφείο του ΠΑΣΟΚ ως προς το «δέον γενέσθαι». (Ενδεικτικό της «ποιότητας» των διαβουλεύσεων αυτών, ήταν και το επιχείρημα ότι και η Θάτσερ προσέφυγε στις κάλπες, μετά το επιτυχές βρετανικό επιχείρημα στα νησιά Φώκλαντ!)

Κατά τα άλλα, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ επιχείρησε να εκμεταλλευθεί το υπέρ αυτής ευνοϊκό κλίμα –αλλά και τα σχόλια μερίδας του διεθνούς Τύπου, σύμφωνα με τα οποία «νικητής της πρόσφατης κρίσης στο Αιγαίο ανεδείχθη ο σοσιαλιστής Έλληνας πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου»– για να υποστηρίξει ότι το διήμερο 27-28 Μαρτίου πέρασε στην ιστορία ως «ώρα εθνικής ανάτασης», αλλά, πρωτίστως, ως «δικαίωση της εξωτερικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ». Μόνο που, ελάχιστες μέρες μετά την κρίση, η «ανάταση» αυτή συνοδεύθηκε από μια ο-λοσχερή ή μερική επίθεση εναντίον όλων των πολιτικών δυνάμεων που δεν ταυτίζονται με την πολιτική του ΠΑΣΟΚ.

Στόχος των κυβερνητικών πυρών ήταν, πριν απ' όλα, βέβαια, ο αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας που, με τη στάση του, «νομιμοποιεί και εσωτερικεύει την επέμβαση των ξένων δυνάμεων» – κατά τη διατύπωση λ.χ. την «Εξόρμησης». Αλλά από την επίθεση –έστω και σε χαμηλότερους τόνους– δεν εξαιρέθηκαν ούτε το ΚΚΕ, ούτε το νέο κόμμα της Αριστεράς, ούτε, ακόμα, ο χώρος της «νεοαριστερής αστικής διάνοησης», εφόσον –άκουσον! άκουσον!– οι διανοούμενοι αυτοί είχαν εναντιωθεί στη μέθοδο των εγχρώμων ψηφοδελλίων, που τόσο βοήθησαν στη «ρήξη» (;) της 9ης Μαρτίου και στην ανάδειξη του κ. Σαρτζετάκη στο ύπατο αξίωμα της πολιτείας.

Την μικροκομματική εκμετάλλευση της κρίσης, όμως, επιχείρησε και ο αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας. Με μία αντιφατική φρασεολογία, που προκάλεσε αντιδράσεις και μέσα στους κόλπους του κόμματός του, κατηγορήσε τον πρωθυπουργό για «αναξιοπιστία», «ενδοτικότητα», «υποχωρητικότητα», κ.α., πήρε θέση κατά της εξαγοράς των μετοχών του Πρίνου, ζήτησε την άμεση διενέργεια γεωτρήσεων πέρα από τα σημερινά ελληνικά χωρικά ύδατα και, φυσικά, επανήλθε στο μόνιμο αίτημά του για εκλογές «εδώ και τώρα», προκειμένου ν' απομακρυνθεί ο «επικίνδυνος πρωθυπουργός» από την εξουσία.

Δυο διαφορετικές προσεγγίσεις

ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ διαπιστώσεις, όμως –θετικές ή αρνητικές– δεν απαλείφουν το βασικό ερώτημα που προϋπήρχε της κρίσης και που –ένα μήνα μετά την κρίση– προβάλλει, σήμερα, ακόμα πιο επιτακτικό. Το ερώτημα είναι σαφές: Υπάρχει τρόπος να βγούμε από τα σημερινά τυφλά αδιέξοδα των ελληνοτουρκικών σχέσεων;

Ο πρωθυπουργός, μιλώντας την ημέρα του Πάσχα, στη Μυτιλήνη, πρόδωσε ότι «η τουρκική απειλή θα μένει μαζί μας, άσχετα από όποιες άμεσες ή μεσοπρόθεσμες εξελίξεις». Να υπο-

Α ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ Π

δηλώνει η δήλωση αυτή ότι η «συμβίωσή» μας με την τουρκική απειλή δεν αποκλείει κάποιες στοιχειώδεις, έστω, προσπάθειες, για την αποκατάσταση μιας πρώτης επαφής με την «γείτονα Τουρκία»; Και η «αλληλογραφία» Παπανδρέου-Οζάλ, δεν συνιστά, άραγε, αυτή την πρώτη επαφή;

ΑΣΦΑΛΩΣ υπάρχουν δυο ειδών προεγγύσεις για ν' αντιμετωπισθούν τα σημερινά αδιέξοδα: Η πρώτη θα ήταν να επαναλάβουμε τα συνθήματά μας (επαγρύπνηση-ετοιμότητα), να εξακολουθήσουμε να δαπανούμε το 7% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος για τις ένοπλες δυνάμεις και να επαναλάβουμε –στεντορεία τη φωνή– τις μέχρι τώρα διακηρύξεις μας: Κανένας διάλογος, καμιά επαφή με την Άγκυρα (ούτε, έστω, πολιτιστικές ανταλλαγές...) αν δεν παύσει, προηγουμένως, ν' αμφισβητεί τα κυριαρχικά μας δικαιώματα στο Αιγαίο και δεν αποσύρει τα κατοχικά της στρατεύματα από την Κύπρο. Και τα αδιέξοδα να συνεχίζονται.

ΜΙΑ ΔΕΥΤΕΡΗ –δυσχερέστερη– προσέγγιση θα ήταν αυτή που, μέσα από τα σημερινά αδιέξοδα, θ' αναζητούσε διαύλους επικοινωνίας με την «γείτονα» και θ' αποκαθιστούσε ένα είδος πρώτου (προκαταρκτικού) διαλόγου μαζί της. Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, χαλάρωση της ετοιμότητας και επαγρύπνησής μας, ούτε συνεπάγεται οποιαδήποτε «εκχώρηση» κυριαρχικών δικαιωμάτων – όπως υποστηρίζουν μερικοί! Σε κανένα λεξικό του κόσμου «διαλέγομαι» δεν σημαίνει «εκχωρώ». Πέρα από το ότι μπορείς, ανά πάσα στιγμή, να διακόψεις τον διάλογο και να καταγγείλεις, με συγκεκριμένα πια στοιχεία, την κακοπιστία του συνομιλητή σου, εφόσον βεβαιωθείς για την κακοπιστία αυτή.

Ασφαλώς, ο διάλογος με την Άγκυρα δεν είναι εύκολη υπόθεση. Η Τουρκία δεν είναι Ιταλία και το Αιγαίο δεν είναι Ιόνιο Πέλαγος. Η Άγκυρα φιλοδοξεί να το παίξει «μεγάλη δύναμη» στην περιοχή και οι επεκτατικές βλέψεις των «πασάδων» του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας, είναι δεδομένες. (Εξ ου και η τουρκική απειλή). Το ερώτημα που τίθεται είναι αν το δικό μας «δεν διαλέγομαι» συνιστά την καλύτερη απάντηση στην απειλή αυτή, ιδιαίτερα όταν, μέσα στην ίδια την Τουρκία (ακόμα και μέσα στους ίδιους τους στρατηγούς), δεν λείπουν οι διαφορετικές φωνές, οι διαφορετικές ροπές.

Δεν χωράει αμφιβολία ότι η αίτηση του Οζάλ, για να καταστεί η Τουρκία το δέκατο τρίτο μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, δεν εναρμονίζεται με το «όνειρο» των στρατοκρατών που θέλουν ν' αναβιώσουν την Οθωμανική Αυτοκρατορία ή που φιλοδοξούν να παρέμβουν –ως επιδιαιτητές– στον πόλεμο Ιράκ-Ιράν. Η Ελλάδα, συνεπώς, σε μια κίνηση που θα έτεινε ν' αποκαταστήσει ένα πρώτο, διερευνητικό διάλογο με την Τουρκία, έχει κάθε λόγο να σταθμίσει τις καταστάσεις αυτές και να ελιχθεί ανάλογα. Ο Οζάλ δεν είναι Εβρέν, όσο και αν πηγή εξουσία, στην Τουρκία, παραμένουν οι «πασάδες» του Γενικού Επιτελείου. Και οι επιχειρηματίες της Πόλης, της Άγκυρας ή της Σμύρνης, έχουν διαφορετικά «οράματα» από τα οράματα των Τούρκων στρατηγών. Μπορεί η ομαλοποίηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων να βοηθήσει τους «Ευρωπαίους» μέσα στην Τουρκία; Μπορούμε, άραγε, να αξιοποιήσουμε, εμείς οι ίδιοι, το δικό μας ευρωπαϊκό χαρτί;

Από την άλλη, δεν είναι δυνατόν (εφόσον μιλάμε για «τριγωνικές σχέσεις» Αθήνας-Άγκυρας-Ουάσιγκτον και προσδίδουμε προς τα «ήρεμα» ελληνοαμερικανικά νερά), να μην παίρνουμε υπόψη μας τον αναβαθμισμένο ή ολιγότερο αναβαθ-

μισμένο ρόλο που η Ουάσιγκτον επιφυλάσσει, κάθε φορά, στην Άγκυρα. Όχι, βέβαια, για να ρυθμίσουμε –βάσει του ρόλου αυτού– τις σχέσεις μας με την Άγκυρα, αλλά για να εκτιμήσουμε αν η ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις βοηθά ή δεν βοηθά τη δική μας διαπραγματευτική δύναμη, στην αντιμετώπιση επίμαχων προβλημάτων, όπως είναι το μέλλον των αμερικανικών βάσεων, κ.α.

ΟΙ ΠΑΡΑΠΑΝΩ σκέψεις προσφέρονται για κάποιο στοιχειώδη προβληματισμό, ύστερα από μια οξυτάτη κρίση, που θα μπορούσε να οδηγήσει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις μέχρι τη σύρραξη. Όταν μιλάμε λ.χ. για οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου και έχουμε –κοινή συναινέσει– αποδεχθεί ότι ούτε εμείς, ούτε οι Τούρκοι, θα διεξάγουμε έρευνες έξω από τα χωρικά μας, και χωρικά τους, ύδατα, διανοηθήκαμε, άραγε, ποτέ τη σύσταση μιας ελληνοτουρκικής κοινοπραξίας πετρελαίου, για έρευνες σε περιοχές που από κοινού θα συμφωνούσαμε; Διανοηθήκαμε ποτέ τι θα σήμαινε, για την εξουδετέρωση της τουρκικής απειλής, η ένταξη της Τουρκίας στην Κοινότητα και η αξιοποίηση της εταιρικής μας ιδιότητας; «Φύγετε από την Κύπρο και μεις δεν θα ενιστάμεθα πλέον στην εισδοχή σας». (Όσο για τον βιασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία, ο λόγος ανήκει και στους δώδεκα εταίρους της ΕΟΚ).

Η εμμονή στο «δεν διαλέγομαι»

ΜΕ ΒΑΣΗ όλα τα παραπάνω αυτά και με κύριο σημείο αναφοράς την πρόσφατη ελληνοτουρκική κρίση, τρία, νομίζω, είναι τα συμπεράσματα που μπορούν να συναχθούν:

Το πρώτο –και δεν πρωτοτυπώ καθόλου– είναι η ανάγκη διαφάνειας στον χειρισμό θεμάτων εξωτερικής πολιτικής και, προπαντός, η ανάγκη ενιαίας στρατηγικής. Δεν υπάρχει κανένα πολιτικό κόμμα, του σημερινού «συνταγματικού τόξου», που να διανοείται «εκχώρηση» κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας σε τρίτους. Συνεπώς, αντί κομψασμών ή αναθεμάτων περί «εθνικών μειοδοτών» και άλλων θλιδερών παρόμοιων, είναι προτιμότερο, επίμονα, βασανιστικά, ν' αρχίσουμε το δικό μας εσωτερικό διάλογο, για τη χάραξη ενιαίας εξωτερικής πολιτικής. Και κοινά σημεία, για να στηρίξουν μια τέτοια πολιτική, υπάρχουν.

Το δεύτερο συμπέρασμα είναι ότι, χάρις στη δική μας κινητοποίηση και ετοιμότητα, αλλά και στην παρέμβαση των Αμερικανών –γι αυτό και ζητούν σήμερα ανταλλάγματα– η ρήξη με την Άγκυρα τελικά αποφεύχθηκε, στη βάση ενός κοινά αποδεκτού συμβιβασμού: Ελλάδα και Τουρκία δεσμεύονται να μη διεξάγουν έρευνες έξω από τα δικά τους χωρικά ύδατα.

Το τρίτο συμπέρασμα είναι ότι επέστη ο καιρός για μια στάθμιση (και αναστάθμιση) της όλης, μέχρι τώρα, πορείας των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Όχι για να υποδαυμίσουμε την τουρκική απειλή ή για να μειώσουμε την εναντίωσή μας στον συνεχιζόμενο βιασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία. Αλλά για ν' αναζητήσουμε –με δεδομένη την τουρκική απειλή– διεξόδους στα σημερινά αδιέξοδα. Και η ακινησία, η εμμονή στο «δεν διαλέγομαι», απλώς επιτείνουν τα αδιέξοδα.

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ «ΔΥΝΑΜΙΚΗ» ΜΙΑΣ ΧΡΟΝΙΑΣ ΚΡΙΣΗΣ

(Και ορισμένα καίρια ερωτήματα
για την παρούσα συγκυρία)

Η τελευταία οξεία κρίση στις ελληνο-τουρκικές σχέσεις, εκείνη που σημειώθηκε στο διήμερο 27 και 28 Μαρτίου 1987, δεν είναι ούτε η πρώτη, ούτε η μόνη, σε τέτοιο είδος και σε τέτοια ένταση, μέσα στα τελευταία 13 χρόνια. Αρκεί να θυμίσουμε την κρίση του καλοκαιριού του 1976, όταν το ίδιο τουρκικό σκάφος, που τότε ονομαζόταν «Χόρα» και τώρα ονομάζεται «Σιομίκ 1», επεχείρησε να βγεί σε αμφισβητούμενα νερά και απείλησε να διενεργήσει έρευνες -δηλαδή «πράξεις νομής», κατά την νομική σημασία τους- σε υφαλοκρηπίδα την οποία η Ελλάδα θεωρεί ως Ελληνική, ή, τουλάχιστον, αμφισβητούμενη. Και τότε, όπως και τώρα, η πρόκληση σταμάτησε στο έσχατο όριο πριν από ένοπλη αναμέτρηση. Και τότε, όπως και τώρα, απότομη και γοργή η «αποκλιμάκωση» της κρίσης, με απότομο και ανάστροφο χειρισμό από μέρους της τουρκικής πλευράς. Θα θυμίσουμε και την κρίση της 8ης και 9ης Μαρτίου 1984, όταν το ελληνικό αντιτορπιλικό «Πάνθηρ», περιπολώντας στο βορειοανατολικό Αιγαίο, ανοιχτά της Σαμοθράκης, δέχθηκε πυρά τουρκικών πολεμικών σκαφών, τα οποία διεξήγαγαν ασκήσεις σε όχι μεγάλη απόσταση. Οι Ελληνικές ένοπλες δυνάμεις ετέθησαν σε κατάσταση αυξημένης ετοιμότητας, οι πρεσβευτές των χωρών-μελών της Ατλαντικής Συμμαχίας εκλήθησαν στο υπουργείο Εξωτερικών και ενημερώθηκαν, κλπ. Την επομένη, η κρίση αποκλιμακώθηκε με δηλώσεις του πρωθυπουργού της Τουρκίας, που τότε, όπως και τώρα, ήταν ο κ. Τουργκούτ Οζάλ.

Από το 1974 και εντεύθεν, η κρίση στις ελληνο-τουρκικές σχέσεις είναι χρόνια και χαρακτηρίζονται από εναλλαγές έντασης και ύφεσης. Πριν προχωρήσουμε στην επισήμανση ορισμένων ιδιαίζοντων χαρακτηριστικών της τελευταίας οξείας κρίσης και της (ενδεχόμενης) σημασίας των, θα επιχειρήσουμε μία σύντομη διαγραφή της υφής και των συντελεστών της χρόνιας αυτής κρίσης στις σχέσεις των δύο χωρών.

Φαίνεται οξύμωρο εκ πρώτης όψεως, αλλ' αυτή είναι η πραγματικότητα: ο κύριος κίνδυνος κατά την ακεραιότητα και της εθνικής ασφάλειας της Ελλάδας, τουλάχιστον κατά την παρούσα συγκυρία, προέρχεται από μία χώρα η οποία ανήκει στην ίδια με την Ελλάδα συμμαχία και, με την έννοια αυτή, είναι σύμμαχός της. Η χώρα αυτή είναι η Τουρκία. Έτσι, το πρόβλημα των σχέσεων με την Τουρκία είναι το πιο άμεσο και το πιο κρίσιμο πρόβλημα της εξωτερικής και της αμυντικής πολιτικής της Ελλάδας. Δεν είναι απλώς πρόβλημα διεθνών σχέσεων. Είναι πρόβλημα συμβίωσης, αφού η Ελλάδα και η Τουρκία μοιράζονται τον ίδιο γεωγραφικό χώρο. Είναι -και θα παραμένουν, βέβαια, και στο μέλλον- γείτονες. Και μάλιστα γείτονες όχι μόνο σε διαφορές ιστορικές, φυλετικές και πολιτιστικές, αλλά και διαφορές εθνικής πολιτικής, όπως είναι το θέμα της Κύπρου και τα ζητήματα που ανέκνυσαν με την αιφνίδια, από τουρκικής πλευράς, έγερση αξιώσεων και αμφισβητήσεων στον βάσει διεθνών συνθηκών και κανόνων διεθνούς δικαίου καθορισμένον ελληνικό χώρο, στο Αιγαίο. Χώρο εναέριο, θαλάσσιο και υποθαλάσσιο. Ζητήματα επίσης οικονομικά και πλουτοπαραγωγικά που ανάγονται στην εκμετάλλευση του υπεδάφους του βυθού του Αιγαίου, ιδίως αν το υπέδαφος αυτό περιέχει πετρέλαιο.

Είπαμε ότι φαίνεται εκ πρώτης όψεως οξύμωρο το γεγονός μίας αντιθέσεως, που φθάνει μέχρι κινδύνου αναμετρήσεως, ανάμεσα σε δύο χώρες που ανήκουν στην ίδια συμμαχία (εκ προκειμένου την Ατλαντική Συμμαχία) και στον ίδιο συνασπισμό. Εκ πρώτης όψεως μόνο. Διότι το γεγονός ακριδώς ότι ανήκουν οι δύο χώρες στην ίδια συμμαχία και μάλιστα του είδους της Ατλαντικής Συμμαχίας επέτρεψε και επιτρέπει την μεταξύ τους διένεξη.

Αν η Ελλάδα και η Τουρκία ανήκαν σε διαφορετικούς στρατιωτικούς συνασπισμούς, οι διαφορές τους δεν θα μπορούσαν να εξωθηθούν, μόνο αυτές, στον πόλεμο. Καθώς ο πόλεμος δεν θα ήταν τότε υπόθεση των δύο χωρών, αλλά υπόθεση των δύο διαφορετικών συνασπισμών, η ελληνοτουρκική κρίση θα έχανε τον «εθνικό» χαρακτήρα της και η εξέλιξη της θα ρυθμιζόταν από τις ηγεσίες των συνασπισμών, ανάλογα με τις εκτιμήσεις τους για την γενική πολιτική τους

και με την τροπή που θα ήθελαν να δώσουν στην γενική κατάσταση.

Το γεγονός ότι η Ελλάδα και Τουρκία ανήκουν στον ίδιο συνασπισμό και, συγκεκριμένα, στην Ατλαντική Συμμαχία, δεν παρέχει καμμία εγγύηση ότι στο όνομα του κοινού συμφέροντος θα πειθαρχούσαν οι ιδιαίτερες εθνικές βλέψεις και ότι θα αμβλύνονταν οι διαφορές, ώστε να εξασφαλισθεί η έστω κατ'επίφαση ειρηνική διαβίωση. Ο δυτικός συνασπισμός δεν έχει, άλλωστε, την συγκρότηση του ανατολικού, ο οποίος χαρακτηρίζεται από την ιδεολογική και πολιτική ομοιογένεια των καθεστώτων και την παραδοχή, για λόγους κοσμοθεωρητικούς και «διεθνικής αλληλεγγύης και αλληλεξαρτήσεως», του αυστηρού προβαδίσματος της ηγεσίας του συνασπισμού, σε ό,τι αφορά ιδίως στην γενική πολιτική.

Τέτοια ιδεολογική συνοχή, αλληλεξάρτηση και ιεραρχημένη συγκρότηση, δεν έχει ο δυτικός συνασπισμός. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των μελών για λόγους οικονομικούς και πολιτικούς είναι ανεμπόδιστος από την ύπαρξη του συνασπισμού και η ηγεσία του, η οποία, ως παγκόσμιας επιφάνειας δύναμη, έχει συμφέροντα που ξεπερνούν τα όρια του συνασπισμού, βρίσκεται σε ανταγωνιστική σχέση προς άλλα μέλη του για να εξασφαλίσει θέσεις πολιτικής και οικονομικής επιρροής. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, μένουν, μέσα στα πλαίσια του συνασπισμού, αρκετά περιθώρια για να αναπτύσσονται οι εθνικοί ανταγωνισμοί μεταξύ των μελών του, αλλά και για να ασκείται από την ηγεσία του συνασπισμού δύναμη και με διάφορες μεθόδους, από τις οποίες η ηριώτερη είναι η οικονομική και αμυντική βοήθεια, πολιτική επεμβάσεων και χρησιμοποίησεως των εθνικών ανταγωνισμών για την εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων συμφερόντων της.

Η συμμετοχή, συνεπώς, της Ελλάδας και της Τουρκίας στον συνασπισμό του ΝΑΤΟ δεν εξασφάλιζε, μόνη και καθ'εαυτήν, την ειρηνική συμβίωσή τους. Αν διετηρούντο ακόμη μερικές ψευδαισθήσεις, αυτές πρέπει να έχουν διαλυθεί έπειτα από τα γεγονότα του Ιουλίου 1974.

Πριν από λίγα χρόνια, στα χρόνια του «ψυχρού πολέμου» και της συγκρότησεως των αντιπάλων στρατηγικών συνασπισμών, δηλαδή της Ατλαντικής Συμμαχίας και του Συμφώνου της Βαρσοβίας, είχε επικρατήσει, σε ορισμένους τουλάχιστον κύκλους, η ψευδαίσθηση

Α ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ Π

ότι το «κοινό συμφέρον ασφαλείας» και «ο κοινός συμμαχικός δεσμός» θα έλυναν οριστικά το πρόβλημα της ειρηνικής ελληνοτουρκικής συμβιώσεως.

Σήμερα, όλα αυτά, από τα οποία εν τούτοις μας χωρίζουν μόνο τριάντα πέντε χρόνια, φαίνονται πολύ μακρινά και ακόμη ασύλληπτα ως ιδέες που μπορούσαν να υποστηρίζονται με την σοβαρότητα μιας πραγματοποιήσεως προβλέψεως.

Το γεγονός που ανέτρεψε όλες τις καλοπροαίρετες προβλέψεις και που έθεσε ωμά το πρόβλημα αν είναι δυνατή η ειρηνική συμβίωση και συνεργασία Ελλάδας και Τουρκίας, είναι, βέβαια, η εισβολή στην Κύπρο, σε εκτέλεση του σχεδίου «Αττίλας», στην οποία έδωσε αφορμή το εγκληματικό πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου. Δεν ήταν, εν τούτοις, η πρώτη φορά που οι διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο κυπριακό είχαν φέρει τις δύο χώρες έως στα πρόθυρα του πολέμου. Τέτοια περίπτωση παρουσιάστηκε το 1964 και άλλη το 1967.

Το κυπριακό, διαμορφωμένο τεχνητά από τους Βρεταννούς ως διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας βάσει της συνταγής «διαίρει και βασίλευε», ήταν μια από τις αιτίες που έφθειραν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Όχι όμως και η μόνη. Στη διάρκεια του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου ήδη, στην εποχή που η Ελλάδα βασανιζόταν, αλλά και αγωνιζόταν κάτω από το βαρύ πέλμα της τριπλής κατοχής, ενώ η Τουρκία απελάμβανε τα αγαθά της ουδετερότητας, ήταν φανερό πως «κάτι δεν πήγαινε καλά» στην στάση της Τουρκίας απέναντι στην Ελλάδα. Το «βαρλίκ», ο φόρος στην περιουσία (1943), που ήταν ιδιαίτερα βαρύς και βασανιστικός για τον ελληνικό πληθυσμό της Κωνσταντινουπόλεως και, έπειτα, οι αντιρρήσεις της Τουρκίας για την απόδοση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα, ήσαν ενδείξεις ότι η τουρκική πολιτική όχι μόνο δεν είχε καλές διαθέσεις απέναντι στο ελληνικό στοιχείο της χώρας της, αλλά και ότι απέναντι στην Ελλάδα είχε αισθήματα ανταγωνιστή, μάλλον, παρά φίλου. Και στην εποχή άλλωστε της ακμής των συμμαχικών δεσμών, μέσα στα πλαίσια του ΝΑΤΟ, η Τουρκία με την τακτική της κωλυσιεργίας, που μόνο η τουρκική διπλωματία ξέρει να ασκεί με μαεστρία, ματαίωνε κάθε προσπάθεια για την ρύθμιση των διαφόρων ζητημάτων, που ανέκυπταν στην περιοχή της

θαλάσσιας μεθοριακής ζώνης μεταξύ των δύο χωρών. Έπειτα, ήλθε το Κυπριακό. Και αυτό, αφού έδωσε προσχήματα στην Τουρκία για την ουσιαστική εξόντωση του ελληνισμού της Κωνσταντινουπόλεως (Σεπτέμβριος 1955) και για την απροσημάτιστη προσπάθεια εκτουρκισμού της Ίμβρου και της Τενέδου, οδήγησε τελικά στις αλληπάληλες ελληνοτουρκικές κρίσεις και στην κατάληξή τους, την εισβολή στην Κύπρο, τον Ιούλιο του 1974.

Οι ψευδαισθήσεις ότι οι συμμαχικοί δεσμοί θα εξασφάλιζαν την ειρηνική συμβίωση και θα οδηγούσαν στην συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών, διελύθησαν έτσι. Οι προβλέψεις αποδείχθηκαν ανεδαιφικές γιατί δεν είχε ληφθεί υπ' όψη ότι ο κόσμος αλλάζει και ότι οι έννοιες της ασφάλειας και των εξωτερικών κινδύνων, που είναι πράγματι παράγοντες που ωθούν στην συνεργασία, μεταβάλλονται σε συνάρτηση με τις μεταβολές που σημειώνονται στη διεθνή κατάσταση, αλλά και με τις μεταβολές τις κοινωνικο-πολιτικές και ψυχολογικές που γίνονται στις ίδιες χώρες.

Η ελληνοτουρκική διένεξη, στη σημερινή της μορφή, χρονολογείται από το καλοκαίρι του 1974. Οπότε, η Τουρκία, επωφελούμενη από την αδυναμία και αποδυνάμωση στις οποίες είχε περιγράψει την Ελλάδα το ανεκδιήγητο δικτατορικό καθεστώς της χούντας των συνταγματαρχών, αλλά και από το εγκληματικό πραξικόπημα που η ίδια αυτή χούντα επεχείρησε εναντίον του Προέδρου Μακαρίου και της συνταγματικής τάξεως στην Κύπρο, αφ' ενός εισέβαλε στρατιωτικά στην μεγαλόνησο, αφ' ετέρου δεν ήγειρε βλέψεις έναντι του ελλαδικού χώρου. Οι βλέψεις αυτές πήραν την μορφή αμφισβήτησης του νομικού καθεστώτος που διέπει τον εναέριο, θαλάσσιο και υποθαλάσσιο χώρο του Αιγαίου. Αμφισβήτησε την οποία η Τουρκία επιχειρούσε για πρώτη φορά. Δεν είχε ποτέ έως τότε αμφισβητήσει αυτό το νομικό καθεστώς, που εδράζεται σε διεθνείς συμβάσεις και σε κανόνες διεθνούς δικαίου.

Οι βλέψεις αυτές αποτελούν μέρος οργανικό του πλέγματος των παγίων επιδιώξεων και των «εθνικών στόχων» της Τουρκίας - πέρα και ανεξάρτητα από χειρισμούς και από τα πρόσωπα των εκάστοτε φορέων ή διαχειριστών της εξουσίας στην Άγκυρα. Δεν αίρονται, ούτε καν μειώνονται, όταν σημειώνεται

κάποια ύφεση στο κλίμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Και τούτο διότι είναι συνάρτηση ενός ολοκλήρου συσχετισμού δυνάμεων και ενός ολόκληρου πλέγματος συντελεστών, αντικειμενικών και υποκειμενικών, από το 1974 και εντεύθεν.

Όσο αυτός ο συσχετισμός και αυτό το πλέγμα -στο οποίο περιλαμβάνεται και η στάση ορισμένων ισχυρών του κόσμου τούτου, από τους οποίους η Τουρκία εξαρτάται, θετικά ή αρνητικά- δεν αλλάζουν, δεν θα αρθούν και οι γενεσιουργές της χρόνιας πια κρίσεως τουρκικές βλέψεις.

Τα όσα συνέβησαν κατά την τελευταία τριετία στον ανατολικό της Τουρκίας χώρο της κεντροδυτικής και νοτιοδυτικής Ασίας, ιδίως στην Περιοία και στο Αφγανιστάν, έχουν αναβαθμίσει την σημασία του τουρκικού παράγοντα στα όμματα τόσο της Δύσεως (και ιδίως των παραγόντων της Ουάσιγκτον), όσο και της Σοβιετικής Ενώσεως. Αλλ' ενώ μαζική στρατιωτική βοήθεια χορηγείται στην Τουρκία από τις ΗΠΑ για ν' ανταποκριθεί στον ρόλο της ως ακραίου ανατολικού προπυργίου του ΝΑΤΟ, που έχει και κοινά σύνορα με την Σοβιετική Ένωση, σημαντικός όγκος των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων είναι παρατεταγμένος έναντι της Ελλάδας και στην Κύπρο. Συγκεκριμένα σύμφωνα με εξακριβωμένα στοιχεία:

Η αριθμητική δύναμη των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων ανέρχεται σε 485.000 άνδρες. Από αυτούς 135.000 (με πάνω από 40 αμφίβια αποδοτικά σκάφη και αριθμό πυραύλων) είναι παρατεταγμένοι στην περιοχή της Σμύρνης, έναντι των ελληνικών νησιών του ανατολικού Αιγαίου. Πέντε μεραρχίες είναι παρατεταγμένες στην ανατολική θράκη, έναντι των ελληνικών συνόρων και δύο μεραρχίες σταθμεύουν στην Κύπρο, ως «στρατός κατοχής».

Αν υπήρχε απειλή από της πλευράς της Σοβιετικής Ενώσεως, η Άγκυρα δεν θα επιχειρούσε -και η Ατλαντική Συμμαχία δεν θα επέτρεπε- το εγχείρημα κατά της Κύπρου και την διατήρηση εκεί στρατού κατοχής, χωρίς να μιλήσουμε για την αποδιοργάνωση της νοτιοανατολικής πτέρυγας της συμμαχίας, την οποία η εισβολή στην Κύπρο (σε συνδυασμό με την έγερση τουρκικών αξιώσεων έναντι του ελλαδικού χώρου) επέφερε.

Τον Μάιο του 1978, ο τότε πρωθυ-

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕ

πουργός της Τουρκίας κ. Μπουλέντ Ε-
τσεβίτ, σε διάλεξή του στο Διεθνές Ινστι-
τούτο Στρατηγικών Μελετών (Inter-
national Institute For Strategic Studies) του
Λονδίνου, εδήλωσε ότι η απειλή κατά
της Τουρκίας «προέρχεται από την Ελ-
λάδα και όχι από την Σοβιετική Ένω-
ση».

Ο ισχυρισμός ότι η Ελλάδα απειλεί
την Τουρκία δεν χρειάζεται, βέβαια, α-
νασκευή. Αξιοσημείωτο όμως είναι το
δεύτερο μέρος της δηλώσεως του κ. Ε-
τσεβίτ. Είναι γεγονός ότι, εξ' αιτίας της
γενικότερης ισορροπίας δυνάμεων μετα-
ξύ Ανατολής και Δύσεως, η Τουρκία δεν
απειλείται άμεσα και ειδικά από την Σο-
βιετική Ένωση. Αυτό είναι φανερό από
τις ανακαταξίες που έχουν επέλθει, κα-
τά την τελευταία 15ετία ιδίως, στην διε-
θνή κονίστρα, αλλά και από το ειδικότε-
ρο γεγονός του τουρκικού επακτατισμού
προς τον ελληνικό χώρο, ελλαδικό και
κυπριακό. Δεν θα διανοείτο η Τουρκία ν'
αποδυθεί στο εγχείρημα της Κύπρου, το
καλοκαίρι του 1974, να διατηρεί έκτοτε
σημαντικές δυνάμεις στην Κύπρο και να
διαθέτει σημαντικό όγκο των ενόπλων
δυνάμεων της κατά μήκος των δυτικών
ακτών της Μικράς Ασίας αν δεν είχε
πλήρως εξασφαλισμένα τα νώτα της προς
την πλευρά της Σοβιετικής Ένωσης και
την αδράνεια της τελευταίας. Και αν η ί-
δια η Τουρκία παρεγνώριζε τον σοβιετι-
κό παράγοντα, δεν θα της το επέτρεπαν
οι ισχυροί σύμμαχοι και προστάτες της.

Έως τώρα, τουλάχιστον, δεν έχουν
διαφανεί δείγματα ή προοπτικές κά-
ποιας, μερικής έστω και περιορισμένης,
μεταβολής στην πολιτική και στο σύνολο
στόχων και επιδιώξεων της Άγκυρας
που αναφέραμε παραπάνω. Διότι δεν ε-
νέγγησαν προς την κατεύθυνση αυτή οι
ισχυροί εκείνοι παράγοντες της παγκό-
σμιας κονίστρας, από τους οποίους η
Τουρκία εξαρτάται ή τους οποίους φο-
βάται και οι οποίοι είναι σε θέση να ει-
σακουσθούν. Αντίθετα, τα όσα διαδρα-
ματίστηκαν και διαδραματίζονται στον
ανατολικό της Τουρκίας ασιατικό χώρο,
επέφεραν, όπως είπαμε, αναβάθμιση του
τουρκικού παράγοντα στα όμματα Δύσης
και Ανατολής (και ιδίως της Ουάσι-
γκτον). Και η Τουρκία θεωρεί αυτή την
αναβάθμιση ως πρόσφορη ευκαιρία για
να επιμείνει ακόμη περισσότερο στις
βλέψεις και επιδιώξεις της.

Και φθάνουμε στην τελευταία κρίση,
για να επισημάνουμε ορισμένα ιδιάζοντα

χαρακτηριστικά της, τα οποία εκφράζο-
νται με ορισμένα ερωτήματα:

1) Πώς και γιατί επελέγη η συγκεκρι-
μένη εκείνη στιγμή και συγκυρία από
τουρκικής πλευράς για την εξαπόλυση
της κρίσης;

2) Ποίοι αποφάσισαν, στην Άγκυρα,
ένα εγχείρημα που, όσο και αν το ήθελαν
«ελεγχόμενο» —όπως φανερώνει η έλλει-
ψη οποιασδήποτε έκτακτης στρατιωτικής
κινητοποιήσεως από τουρκικής πλευράς—
θα μπορούσε να οδηγήσει σε ένοπλη σύρ-
ραξη Ελλάδας και Τουρκίας, με απρό-
βλεπτες και ανυπολόγιστες συνέπειες όχι
μόνο στην καίρια και νευραλγική αυτή
περιοχή του κόσμου, αλλ' ίσως και σε
παγκόσμιο επίπεδο; Το ερώτημα ανακύ-
πτει από το γεγονός ότι ο πρωθυπουργός
Τουρκικού Οζάλ δεν βρισκόταν στην
Τουρκία τόσο κατά την εκδήλωση της
κρίσης όσο και κατά το διάστημα που
προηγείτο. Βρισκόταν από εβδομάδων
στις ΗΠΑ, όπου είχε υποβληθεί σε σοβα-
ρή εγχείρηση «ανοικτής καρδιάς». Η α-
πόφαση για την έξοδο του «Σισμίκ 1» ε-
λήφθη από το λεγόμενο «συμβούλιο εθνι-
κής ασφάλειας» της Τουρκίας —δηλαδή
την στρατιωτική ηγεσία της χώρας— όχι
απλώς κατά την απουσία, αλλά, σύμφω-
να με ορισμένες ενδείξεις, και χωρίς
γνώση (πολύ δε λιγότερο έγκριση) του
πρωθυπουργού Τουρκικού Οζάλ. Το ά-
φησε να εννοηθεί ο ίδιος ο αντιπρόεδρος
της τουρκικής κυβέρνησης, Καγιά Ερ-
ντέμ, στις 28 Μαρτίου, ημέρα κορύφω-
σης της κρίσης, κατά την οποία ο Οζάλ
έσπευσε να κάνει, από το Λονδίνο, όπου
ήταν περαστικός, στον δρόμο της επι-
στροφής του, τις γνωστές «πυροσβεστι-
κές» και «κατευναστικές» δηλώσεις του,
που στάθηκαν η αφετηρία και το έναυσ-
μα αποκλιμάκωσης της κρίσης. (Και τις
έκανε στο Λονδίνο, προφανώς για να
προλάβει). Είπε, λοιπόν, την ημέρα ε-
κείνη ο Καγιά Ερντέμ, αναφερόμενος
στις δηλώσεις του Οζάλ (και σαν να α-
ντιστρατεύονταν τον ίδιο τον πρωθυπουρ-
γό του):

«Αυτός (ο Οζάλ) λείπει από την Ά-
γκυρα εδώ και σαράντα ημέρες. Πάσχο-
ντας από καρδιά, χρειάστηκε να πάει
στο Χιούστον για θεραπεία. Τί ξέρει για
τις τελευταίες εξελίξεις; Και τις δηλώσεις
του στο Λονδίνο τις έκανε»*.

Και ανακύπτει το ερώτημα: Υπάρχει
άραγε διαφορισμός (ή και «διελκυστίν-
δα») «κέντρων εξουσίας», στην Άγκυρα;
Πιό συγκεκριμένα, υπάρχει (ή τουλάχι-

στον, υπήρξε, στην συγκεκριμένη περι-
πτωση) διαφορισμός μεταξύ στρατιωτι-
κής ηγεσίας (η οποία είναι καθιερωμένος
φορέας εξουσίας στην Τουρκία και κα-
τέχει μάλιστα την προεδρία της Δημο-
κρατίας) και αιρετής πολιτικής κυβέρνη-
σης; Και αν ναι, ο διαφορισμός εντοπι-
ζεται σε θέματα τακτικής, χειρισμών και
μεθοδεύσεων, ή επεκτείνεται, μερικά έ-
στω, και στους «στόχους» (κατά παρέκ-
κλιση, για πρώτη φορά, από τα έως τώρα
κρατούντα και καθιερωμένα στην Τουρ-
κία, όπως σημειώσαμε παραπάνω);

3) Ποίος ο ρόλος και ποιά η στάση
των μεγάλων Δυνάμεων, που έχουν λόγο
στην περιοχή, κατά την περίοδο που
προηγείτο της κρίσης; Υπήρξε άραγε
τέτοιος ρόλος, ως έκφανση μιας μελετη-
μένης κυβερνητικής πολιτικής, ή ση-
μειώθηκαν απλώς κινήσεις και ενέργειες
μελών της κυβέρνησης των ΗΠΑ που ε-
νέργησαν αυτόδουλα και με δική τους
πρωτοβουλία (και όχι ως κυβέρνηση),
λόγω του «κενού εξουσίας» που έχει δη-
μιουργηθεί στην Ουάσιγκτον από την
μείωση του Προέδρου Ρήγκαν, μετά τις
γνωστές εξελίξεις των τελευταίων μηνών;

4) Σε τί απέδλεπαν εκείνοι που σχε-
δίασαν και αποφάσισαν το εγχείρημα
στην Άγκυρα, τί περίμεναν και έως που
θα ήσαν διατεθειμένοι να φθάσουν;

5) Πέρα από το ενδεχόμενο μιας το-
πικής συρράξεως, που θα είχε αλυσωτές
και ανυπολόγιστες προεκτάσεις, πως αυ-
τοί που κόπτονται για την συνοχή της
Ατλαντικής Συμμαχίας και εξαίρουν κά-
θε τόσο την στρατηγική θέση και τον ρό-
λο της Τουρκίας ως ανασχετικού φράγ-
ματος στο αυξημένο σοβιετικό δυναμικό,
επιτρέπουν στην Άγκυρα να υπονομεύει
μέχρις εξουδετερώσεως την συνοχή της
νοτιοανατολικής πτέρυγας της συμμαχίας;
Και πως της επιτρέπουν να διαθέτει ση-
μαντικό μέρος του δυναμικού της όχι έ-
ναντι του διατυμπανιζόμενου αντίπαλου
δυναμικού, αλλ' εναντίον άλλου μέλους
της συμμαχίας, με συνέπεια την σχεδόν
αχρήστευση και των δύο αυτών μελών,
που έχουν στραμμένο το δυναμικό τους
εναντίον αλλήλων;

6) Πώς μπορεί να παραδλέπεται η
σημασία του γεγονότος ότι μία τέτοια
στάση καλλιεργεί αντιδυτικά (και ιδίως
αντιαμερικανικά) αισθήματα στο σύνολο
του ελληνισμού, πέρα και ανεξάρτητα
από επί μέρους πολιτικές μερίδες και το-
ποθετήσεις ή κοινωνικές τάξεις, περι-
λαμβανομένων, δηλαδή, της συντηρητι-

Α ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ Π

κής και παραδοσιακά φιλοδυτικής μερίδας του λαού και της επίσης συντηρητικής και κατ' αρχήν φιλοδυτικής ιθυνούσης τάξεως στην Ελλάδα;

7) Εφ' όσον η Ουάσιγκτον, αδυνατώντας να ξεπεράσει ορισμένες θεωρήσεις της, δεν μπορεί ή δεν θέλει να επέμβει αποτελεσματικά στην Άγκυρα για την άρση των επιδιώξεων που αποτελούν το αίτιο της χρόνιας κρίσης, δεν θα μπορούσε και δεν θα έπρεπε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ν' αναλάβει εκείνη πρωτοβουλία προς την κατεύθυνση αυτή, ως αμε-

σότερα ενδιαφερόμενη, εφ' όσον η Ευρώπη πρώτη και κυρίως θα υφίστατο τους καταλυτικούς αντικτύπους από τυχόν εκρηκτική εξέλιξη μιας κρίσης στην νοτιοανατολική εσχατιά της, σε μια καιρία περιοχή, όπου διασταυρώνονται οι βασικοί στρατηγικοί, γεωπολιτικοί και οικονομικοί άξονες της υδρογείου;

Απάντηση τεκμηριωμένη στα ερωτήματα αυτά δεν έχουμε. Περιοριζόμαστε στην διατύπωσή τους, διότι έχει αξία καθ' εαυτήν και φωτίζει τα δεδομένα και τη «δυναμική» της κρίσης. Υπάρχουν, ω-

στόσο, ορισμένες ενδείξεις ότι μία απαντική απάντηση σε όλη αυτή την προβληματική –που συνοψίζεται τελικά στο αν η ελληνο-τουρκική κρίση είναι επιδεκτική ειρηνικής και αμοιβαία αποδεκτής διευθέτησης– μπορεί ν' αρχίσει να διαφαίνεται στο όχι μακρινό μέλλον...

Κων. Π. Καλλιγιάς

* Βλ. άρθρο του Bruno Tucci στην ιταλική «Corriere della Sera» της 29ης Μαρτίου 1987.

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕ

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΕΝΙΑ: ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΕΡΗΜΗΝ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.*

Τάσος Χριστίδης

Η κινδυνολογία γύρω από τη γλώσσα, που άρχισε εδώ και δέκα περίπου χρόνια και κορυφώθηκε με το αίτημα της επαναφοράς των αρχαίων ελληνικών στο Γυμνάσιο, έχει ένα βασικό χαρακτηριστικό: αναπτύσσεται ερήμην του αντικειμένου της-της γλώσσας. Η εκτίμηση αυτή δεν αποτελεί σχήμα λόγου.

Τα επιχειρήματα που προβάλλονται στηρίζονται σε μια σειρά από πλάνες – πολύ συχνά στοιχειώδεις – σχετικά με το φαινόμενο γλώσσα. Οι πλάνες αυτές αντλούν την ισχύ τους και τη λογική τους όχι από τη συνάφειά τους με το υπό συζήτηση φαινόμενο και την ουσία του αλλά από τον ιδεολογικό τους καθορισμό. Σημειώνω ορισμένες από αυτές (χωρίς να διεκδικώ το χρίσμα της πρωτοτυπίας):

α) Η ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό λάθος:

Θρήνος και οδυρμός για την «κατά-ντια» της γλώσσας μας, γιατί ακούγεται ή και γράφεται ανεξαρτητοποιώ/ανεξαρτητοποίηση, αντί ανεξαρτητοποιώ/ανεξαρτητοποίηση, να εισάγει/εξάγει αντί να εισαγάγει/εξαγάγει (βλ. Καλλιόρης, Παρεμβάσεις II, Γλωσσικά, Εξάντας 1986, σ. 24) θανατικός αντί φανατικός κ.τ.λ. κ.τ.λ. Ωστόσο είναι γνωστό (θα έπρεπε να το ξέρουν όσοι θρηνούν και οδύρονται για τέτοια φαινόμενα, διατεινόμενοι ταυτόχρονα ότι είναι γλωσσολογούντες ή και γλωσσολόγοι) ότι το γλωσσικό λάθος κινητοποιείται από μηχανισμούς βασικούς για τη γλώσσα και είναι ένας από τους δρόμους μέσα από τους οποίους αλλάζει μια γλώσσα.

* Το κείμενο αυτό του Τάσου Χρηστίδη, Επικ. Καθηγητή στον τομέα της γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής σχολής Θεσσαλονίκης, πρωτοδημοσιεύτηκε στην Ελευθεροτυπία, στα πλαίσια του διαλόγου για τη γλώσσα στις 3 Φεβρουαρίου 1987 με τον τίτλο: *Πως η θεμική διαφωνία έγινε αθέμιτη κινδυνολογία*. Τα Σύγχρονα θέματα έκριναν την αναδημοσίευση του αναγκαία σαν πρόσκληση για αντίλογο ακριβώς γιατί αποτελεί μια από τις ελάχιστες θεμελιωμένες συμβολές στο διάλογο που διεξάγεται χρόνια τώρα για τη γλώσσα.

Τα παραδείγματα από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας είναι αφθονα. Ο μηχανισμός που δίνει π.χ. τους τύπους ανεξαρτητοποιώ/ανεξαρτητοποίηση είναι ο ίδιος (η γνωστή «ανομοίωση») μ' αυτόν που δίνει το αρχαίο ελληνικό αμφορεύς από το αμφιφορεύς. Η εξομάλυνση της «δυστροπής» –για τα νέα ελληνικά– ρηματικής μορφολογίας συνθέτων με δεύτερο συνθετικό ρήμα «άγω» (και η συνακόλουθη κατάργηση της εμφανούς διάκρισης διάρκειας/στιγμικότητας να εισάγω/να εισαγάγω) δεν είναι –τελικά– διαφορετικής τάξης και αιτιολογίας φαινόμενο από αυτό που δίνει λ.χ. πολύ νωρίς στην ιστορία της ελληνικής «λάθη» όπως την *χείραν* (αντί για την *χείρα*), τον *Σωκράτην* (αντί για τον *Σωκράτη*), κατ' αναλογία με τον *ταμίαν* κ.τ.λ.

Ο μηχανισμός που δίνει το *θανατικός* αντί για *φανατικός*, είναι η γνωστή «λαϊκή ετυμολογία», που κινητοποιείται από την τάση να συνδέεται η μορφή μιας λέξης με το νόημά της, να υπάρχει δηλαδή σημασιολογική διαφάνεια. Πρόκειται για την τάση περιορισμού της αυθαιρεσίας του γλωσσικού σημείου.

Η επίγνωση του ρόλου που παίζει το γλωσσικό λάθος στην αλλαγή της γλώσσας και η γνώση των μηχανισμών που το γεννούν, δεν κατοχυρώνει βέβαια λάθη όπως αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω ή άλλα «χειρότερα» – τέτοια λάθη θα πρέπει να επισημαίνονται και να διορθώνονται κι ο χρόνος είναι εκείνος που θα δείξει ποιά θα επιζήσουν και θα ενταχθούν στο γλωσσικό σύστημα. Η επίγνωση αυτή, αν δεν κατοχυρώνει τα λάθη, επιβάλλει ωστόσο την ψυχραιμία αντιμετώπισής τους, δεν επιτρέπει ούτε εξάψεις, ούτε θρήνους, ούτε οδυρμούς για την «κατάπτωση» της γλώσσας μας, γιατί απλά τα λάθη αυτά δεν στοιχειοθετούν τέτοιο «νόσημα». Η εμμονή σε αυτού του είδους τις αντιδράσεις, αν προέρχεται από άγνοια, συγχωρείται και επιδέχεται θεραπεία. Αν όμως δεν γεννιέται από άγνοια αλλά από (σκόπιμη) αμνησία, τότε η ερμηνεία θα πρέπει να αναζητηθεί αλλού στους χώρους που υπαινίσσεται η εισαγωγή του σημειώματος αυτού.

β. Η ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό δανεισμό:

Ο γλωσσικός Ομιλος στη διακήρυξή του βάζει σαν ένα από τους στόχους του την «προφύλαξη της ελληνικής από την αθρόα, άκριτη και αδικαιολόγητη εισβολή

ξένων λέξεων που ρυπαίνουν τη γλώσσα και αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία της» (οι υπογραμμίσεις δικές μου).

Ο κ. Μπαμπινιώτης γράφει στην εφημερίδα «Εξόρμηση» το Μάρτιο του 1978: «Γιατί όσο φυσική κι αναπόφευκτη είναι η είσοδος στη γλώσσα κάποιου μικρού ποσοστού (πολιτιστικών κυρίως «δανείων», άλλο τόσο αφύσικη κι επικίνδυνη είναι η αδικαιολόγητη, ανεύθυνη, κι άκριτη εισαγωγή ξένων λέξεων, που αλλοιώνει το χαρακτήρα της γλώσσας μας, νοθεύει τη δομή της και φτωχαίνει την εκφραστική της δύναμη... αποτελεί μιαν ακόμη εστία διαβρώσεως της ελληνικότητάς μας» (οι υπογραμμίσεις δικές μου).

Ο κ. Καλλιόρης μας πληροφορεί, με τα ενδιαφέροντα ελληνικά του, ότι υφιστάμεθα αφελληνισμό που «εκδηλώνεται είτε με αδικαιολόγητη εκνίκηση της ελληνικής λέξης από την ξένη, είτε με εξ ίσου αδικαιολόγητη παράξενη της ξένης και της ελληνικής σε έννοια ταυτόσημη».

Κι εδώ –όπως και στη προηγούμενη περίπτωση που συζητήσαμε– ο τόνος είναι εξόχως δραματικός: αλλοιώσεις, ρύποι, νοθείες, διαβρώσεις, αφελληνισμοί. Είναι άραγε τα πράγματα τόσο τραγικά; Η ελληνική γλώσσα, όπως άλλωστε κι όλες οι άλλες γλώσσες, επηρεάστηκε σημαντικά (κι όχι σε «μικρό ποσοστό», όπως θα το θεωρούσε φυσικό κι αναπόφευκτο ο κ. Μπαμπινιώτης) από άλλες γλώσσες με τις οποίες ήρθε σε επαφή για λόγους ιστορικούς/γεωγραφικούς: προελληνικές γλώσσες (οίνος, έλαιον, βασιλεύς, μόλυβδος, κ.τ.λ.), σημιτικές γλώσσες (αμήν, μεσσία, σάββατο, σατανάς κ.τ.λ.) λατινική (κουστωδιά, τίτλος σπίτι, κάστρο κ.τ.λ.) βαλκανικές γλώσσες, τουρκική, ιταλική, γαλλική (στα νεότερα χρόνια). Οι επιδράσεις αυτές δεν περιορίστηκαν στο λεξιλόγιο, αλλά επηρέασαν και τη γραμματική, τη σύνταξη, τη σημασία. Οι παλιές αυτές συναντήσεις της ελληνικής γλώσσας με άλλες γλώσσες, ούτε την «ρύπαναν», ούτε τη «νόθευσαν», ούτε τη «φτώχυναν» εκφραστικά ούτε, βέβαια, την «αφελλήνισαν».

Το παράδοξο είναι ότι ο κ. Μπαμπινιώτης φαίνεται να συμφωνεί μ' αυτή την τελευταία διαπίστωση. Απαντώντας στον κ. Μπελεζίνη, ο οποίος του επισημαίνει ότι όλη αυτή η καταστροφολογία για τα σύγχρονα (αγγλοσαξωνικής ή γαλλικής προέλευσης) δάνεια τον υποχρεώνει, για λόγους λογικής συνέπειας, να την επε-

κτείνει και στα παλιότερα δάνεια υποστηρίζει ότι αυτά απολαμβάνουν ασυλία. Πρόκειται για λέξεις που «μέσα στη μακρόχρονη ιστορία της ελληνικής γλώσσας υιοθετήθηκαν, αφομοιώθηκαν, εντάχθηκαν» και αξιοποιήθηκαν μέσα στο ζωντανό λόγο, δημιουργώντας σύνθετα και παραγωγή, λέξεις που λίγοι σήμερα γνωρίζουν καν την ξενική καταγωγή τους» (Γ. Μπαμπινιώτης, Νεοελληνική Γλώσσα: μέριμνα, αμεριμνησία και υπερπροστασία, στον τόμο Ελληνικός Γλωσσικός Όμιλος, Ελληνική Γλώσσα, σελ. 153, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1984).

Τα ανεπιθύμητα εισρέοντα δάνεια τα οποία, κατά τον κ. Μπαμπινιώτη και το Γλωσσικό Όμιλο, εγκυμονούν την επερχόμενη βιβλική γλωσσική καταστροφή, είναι λέξεις όπως μπάρμαν, μπαρ, σελφ σέρβις, καφετέρια, πιτσαρία, σοκ, ρετιρέ, σπικερ, κομπρεσέρ, μπλοκ, κοντρόλ κ.τ.λ. Τι συμβαίνει με αυτά τα βραδυφλεγή κοκτέιλ μολότωφ ώστε να εξαιρούνται της ασυλίας που παρέχεται στα παλιότερα δάνεια; Σύμφωνα με τη συλλογιστική του κ. Μπαμπινιώτη, προδίδουν ακόμα τη ξενική τους προέλευση δεν έχουν αφομοιωθεί, ενταχθεί και αξιοποιηθεί μέσα στο ζωντανό λόγο και δεν έχουν δημιουργήσει σύνθετα και παράγωγα.

Πρόκειται, ολοφάνερα, για επιχείρημα απελπισίας. Το γεγονός ότι τα δάνεια αυτά προδίδουν ακόμα τη ξενική τους προέλευση δεν λείει απολύτως τίποτε. Σε κάθε γλώσσα μπορεί να αναγνωριστεί ένα στρώμα ξένων λέξεων που δεν έχουν ενσωματωθεί πλήρως στο γλωσσικό σύστημα που τις φιλοξενεί. Πολλές από αυτές καταλήγουν, με την πάροδο του χρόνου, στην πλήρη ενσωμάτωση. Ένα τέτοιο δρόμο ακολούθησαν σίγουρα τα παλιότερα δάνεια της Ελληνικής και σ' αυτήν την κατεύθυνση κινούνται και τα πρόσφατα. Είναι ανακριβές ότι δεν έχουν αφομοιωθεί –φωνητικά έχουν αφομοιωθεί πλήρως για τους περισσότερους τουλάχιστον χρήστες. Πολλά αντίθετα από ό,τι πιστεύει ο κ. Μπαμπινιώτης δίνουν παράγωγα και σύνθετα: μπαράκι/ρετιρεδάκι, κοντρόλ/κοντρολάρω, σπικερ/σπηκάρω, ρηλαξάρω, ταγιεράκι, ρετουσάρω κ.τ.λ.

Είναι σαφές ότι η λογική με την οποία ο κ. Μπαμπινιώτης «απαλλάσσει» τα παλιά δάνεια και κατακεραυνώνει τα νέα, είναι σφαλερή. Θα πρέπει ή να καταδικάσει και τα παλιά ή να εγκαταλείψει τη καταστροφολογία σε σχέση με τα νέα. Η δεύτερη αυτή εκδοχή, φοβάμαι, είναι ο μόνος δρόμος. Ο γλωσσικός δανεισμός δεν «αφελήνισε» ούτε «αφελήνιζει» τη γλώσσα μας. Όπως επισημαίνει ο Α. MEILLET, ένας από τους μεγάλους της

νεότερης γλωσσολογίας, το λεξιλόγιο κάθε γλώσσας, είναι συχνά στο μεγαλύτερο μέρος του, προϊόν ξένων επιδράσεων. Η εμμονή στα ζοφερά οράματα της επαπειλούμενης γλωσσικής Αποκάλυψης λόγω της αθρόας «εισβολής» ξένων λέξεων δεν έχει έρεισμα στα γλωσσικά πράγματα. Το έρεισμά της βρίσκεται στο χώρο της ιδεολογίας. Το ιδεολογικό αυτό έρεισμα είναι περίπου προφανές και γι' αυτό μπορούμε να το ονοματίσουμε άμεσα: Πρόκειται γι' αυτό που ο MEILLET, πάλι, ονομάζει – συζητώντας ακριβώς το φαινόμενο του δανεισμού και τις στάσεις απέναντι σ' αυτό– «μυωπικό εθνικισμό».

Η απαλλαγή του ζητήματος της εισροής ξένων λέξεων στα νέα ελληνικά από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό του μυωπικού αυτού εθνικισμού, ανοίγει το δρόμο για μια συζήτηση με πραγματικούς όρους. Αυτό που εννοώ είναι ότι μια ενδεχόμενη ρυθμιστική παρέμβαση θα πρέπει πλέον να ξεκινάει από την αναγνώριση ότι ο εξωτερικός δανεισμός είναι θεμιτός για την λεξιλογική επέκταση μιας γλώσσας – τόσο θεμιτός όσο και ο εσωτερικός δανεισμός (η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει το παρελθόν μιας γλώσσας).

γ) Η ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό παρόν:

Αγωνία για «την αποκοπή από τις ρίζες της γλώσσας μας, τον αρχαίο ελληνικό λόγο (που έπαψε πια να διδάσκεται συστηματικά στα σχολεία και ν' ακούγεται καν στον Γυμνάσιο) τη λόγια βυζαντινή και νεοελληνική παράδοση...» (Μπαμπινιώτης ο.π. σελ. 157). Το αποτέλεσμα: φτώχεια, «ξενοκρατία», «απορφανισμός» η περιφρονητική «γλωσσική πενία». Τι αντίκρουσμα έχει στα πράγματα αυτή η κραυγή αγωνίας; Στο βαθμό που οι γλώσσες δεν «αποκόπτονται» από τις ρίζες τους – είναι πάντα γέννημα της ιστορίας τους – το ερώτημα της αποκοπής έχει νόημα μονάχα σε σχέση με τους χρήστες μιας γλώσσας. Ας το εντοπίσουμε στους νεαρούς μαθητευόμενους χρήστες της Νέας Ελληνικής. Ενημερώνονται επαρκώς για την ιστορία της γλώσσας τους; Η απάντηση είναι κατηγορηματικά, ναι, χωρίς αυτό να σημαίνει, βέβαια, ότι δεν υπάρχει χώρος για βελτιώσεις.

Είναι σίγουρο ωστόσο ότι η ένσταση περί αποκοπής έχει κάποιο άλλο, συνθετότερο περιεχόμενο – κι αυτό είναι, περίπου, το εξής: όρος για την επάρκεια στα νέα ελληνικά είναι η γνώση των αρχαιότερων μορφών της γλώσσας, άρα τα αρχαία ελληνικά (απορία, γιατί όχι και τα μεσαιωνικά ελληνικά, τα ιδιώματα κ.τ.λ.) θα πρέπει να διδάσκονται (και) στο Γυ-

μνάσιο. Το κενό αυτό –μαζί με άλλα– είναι που γεννάει την ειδεχθή «γλωσσική πενία» που μας μαστίζει.

Το επιχείρημα είναι εντελώς άκυρο, όπως κι αν ερμηνευθεί ο όρος «επάρκεια». Αν σημαίνει την απόκτηση, χρήση και γνώση της νέας ελληνικής, «είναι γενικά αφελές και γλωσσολογικά ασυνγώγητο», όπως σημειώνει ο Γ. Βελοδύτης (Βήμα 14.2.86), «να εξαρτάται η απόκτηση, γνώση και χρήση μιας γλώσσας από τη διδασκαλία παλαιότερων μορφών της». Πρόκειται για μια απαράδεκτη κατάρτηση της διάκρισης ανάμεσα στο «ξέρω τη γλώσσα μου» και στο «ξέρω για τη γλώσσα μου». Αν πάλι επάρκεια σημαίνει την ευαισθητοποίηση του νεαρού χρήστη στην καλαισθητή, έντεχνη χρήση της γλώσσας, αυτή σίγουρα θα επιτευχθεί μέσα στο σχολείο, με βάση την έντεχνη χρήση του γλωσσικού εργαλείου που ελέγχει –της γλώσσας που μιλάει– και όχι με βάση έντεχνα δημιουργήματα διατυπωμένα σε μια γλώσσα (δεν έχει σημασία αν αυτή η γλώσσα αποτελεί παλιότερη φάση της δικής του γλώσσας) με την οποία ούτε έχει ούτε και είναι δυνατό να αποκτήσει ανίστοχη οικειότητα. Είναι φανερό ότι το σκεπτικό στο οποίο βασίζεται το αγωνιώδες ερώτημα της επαναφοράς των αρχαίων (αυτής της –κατά τον Καλλιόρη– «εδραίας συνιστώσας της νέας ελληνικής» διατύπωση – πρότυπο, υποθέτω, καλαισθησίας και διαφάνειας) στο Γυμνάσιο είναι πολλαπλά ανιστόρητο και χωρίς καμιά γείωση στην πραγματικότητα.

Συζητήσαμε τρεις πλάνες για τη γλώσσα που καθορίζουν την κινδυνολογία γύρω από τα νέα ελληνικά σήμερα. Οι πλάνες αυτές, στο βαθμό που δεν έχουν κανένα έρεισμα στη γλωσσική πραγματικότητα, δεν είναι βέβαια, σε θέση να τεκμηριώσουν την ύπαρξη γλωσσικής «κατάπτωσης» ή «πενίας» –απλά την παράγουν. Όλες αυτές οι φορτισμένες διατυπώσεις αναφέρονται σε ιδεολογικά φαινόμενα. Ποια είναι η ιδεολογική μήτρα που γεννάει αυτές τις πλάνες;

Συζητώντας το ζήτημα της εισροής ξένων λέξεων στα νέα ελληνικά σαν τεκμήριο «άλωσης», «απορφανισμού», «εκβαρδάρωσης» της γλώσσας μας, εντοπίσαμε ήδη (φυσικά το έχουν κάνει κι άλλοι παλιότερα) ένα ιδεολογικό έρεισμα – τον μυωπικό εθνικισμό. Όσον αφορά τώρα τις απόψεις που συγκροτούν αυτό που ονομάσαμε «ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό λάθος», εδώ, ευτυχώς, έχουμε κάποιες ρητές απαντήσεις σχετικά με το ιδεολογικό τους στίγμα.

Ο κ. Καλλιόρης (ο.π. σ. 159 κ.ε) απα-

ντώντας στον κ. Β. Φόρη, ο οποίος του επισημαίνει ότι και ο ίδιος –κατεκεραυνωτής των γλωσσικών λαθών– διατρέττει τέτοια λάθη, λέει τα εξής (ο.π. σ. 184): «Τα ατοπήματα που σπηλιτεύουμε –και συχνά δεν είναι καν λάθη, με τη στενή γραμματική έννοια– συνιστούν γλωσσικά βανασουργήματα *εσκεμμένα*, οφειλόμενα σε γλωσσολογικό φανατισμό και δογματική στενοκεφαλία, ιδιότητες που ενεργούν συρρικνωτικά και στρεβλωτικά πάνω στο σύνολό της νεοελληνικής...».

Το περιεχόμενο αυτού του παραθέματος γίνεται ακόμα πιο αποκαλυπτικό, αν συμπληρωθεί με την ταυτότητα των χώρων που διαπράττουν «εσκεμμένα», αυτά τα γλωσσικά «βανασουργήματα». Ο κ. Καλλιόρης έχει υπόψη του, μεταξύ άλλων, τη νεολογία και τον «ξύλινο» ή «τσιμεντένιο» χαρακτήρα των «αμφισβητικών της ιδιωμάτων», το «παγερό γλωσσικό ιδίωμα του αριστεροκομματικού ιερατείου», τη «δογματομονοπαγία» έκφραση, την «αριστεροκομματική ως θεσμική γλώσσα εξουσίας και διοικήσεως σε συνθήκες μαζισμού», τον «χονδροειδή λαϊκισμό στην ίδια την επίσημη γλώσσα», τις «εντάσεις των ιδεοψυχικών φορτίων και το παιγνίδι των τυφλών εκτονώσεων όπως αυτά εκδηλώνονται και λειτουργούν στην ειδική εκφραστική των νέων πλεγμάτων εξουσίας», τη «μικρομεσαιοκρατία» τον «περιρρέοντα μετριοκρατικό εγκυλιταρισμό».

Τα πράγματα είναι σαφή: τα (υπαρκτά) γλωσσικά λάθη και οι (υπαρκτές και πολλές) πρόχειρες άκομπες ή και κακές διατυπώσεις, δεν δικαιολογούν αν θέλει κανείς να σκέφτεται τη γλώσσα, λαμβάνοντάς την υπόψη και όχι ερήμην της καμιάς κινδυνολογία για τη γλώσσα γενικά και κανένα μένος. Το μένος, όπου υπάρχει, έχει ιδεολογικές ρίζες και αυτό το δηλώνει ρητά ο Καλλιόρης. Ακολουθεί τη γνωστή –και κατακριτέα– μέθοδο που επιγράφεται με τον τίτλο «χτυπάω το σάμαρι για να χτυπήσω το γάιδαρο». Η μορφή δίνει την ευκαιρία για να χτυπηθεί το περιεχόμενο.

Η ένσταση ενάντια στα «αμφισβητικά ιδιώματα» της νεολογίας κινητοποιείται από τη γνωστή αριστοκρατική περιφρόνηση για τον κριτικό –δικεινικό συλλογικό λόγο– περιφρόνηση για τη μόρφη που διεγείρεται από την αντιπαράθεση με το περιεχόμενο. Η απόρριψη του «χονδροειδούς γλωσσικού λαϊκισμού» ακυρώνεται σαν αντίδραση από την υιοθέτηση ενός «λεπτουργμένου» γλωσσικού ελιτισμού (που, φυσικά, δεν περιορίζεται μόνο στη γλώσσα). Η γλώσσα του ίδιου του κ. Καλλιόρη αποτελεί χαρακτηριστι-

κό δείγμα αυτού του ελιτισμού. Η έκρηξη ενάντια στο «παγερό γλωσσικό ιδίωμα του αριστεροκομματικού ιερατείου» ακυρώνεται και αυτή σαν αντίδραση, γιατί έναυσμά της δεν είναι τελικά –η έννοια «ιερατείο». Τόσο οι απόψεις του κ. Καλλιόρη, όσο και το απόκρυφο ιερατικό ιδίωμα με το οποίο διατυπώνοντας, δηλώνουν την ένταξή του σε κάποιο άλλο, ανταγωνιστικό «ιερατείο». Η βδελυγμία, τέλος, για τις γλωσσικές συμπεριφορές της μίξερης «μικρομεσαιοκρατίας» γεννιέται από τη νοσταλγία για την «καλλιέργεια» της αρχοντικής, καλλιεργημένης ολιγοκρατίας.

Για να αποφευχθεί η οποιαδήποτε παρεξήγηση, θα πρέπει να δηλώσουμε ότι, προφανώς αναγνωρίζουμε και σεβόμαστε το δικαίωμα του κ. Καλλιόρη –και οποιουδήποτε άλλου– να έχει τις απόψεις του για κάποιες θέσεις και για το είδος λόγου με τον οποίο διατυπώνονται ή και για την συνάφεια των δυο. Το ζήτημα βρίσκεται αλλού: στην αντίληψη ότι ένα είδος λόγου με το οποίο διαφωνούμε –στην ουσία βέβαια, η διαφωνία ξεκινάει από το περιεχόμενο που εκφράζει αυτό το είδος λόγου– απειλεί την νεοελληνική γλώσσα σαν σύνολο.

Είναι ακριβώς αυτό το ανιστόρητο άλμα που μετατρέπει την θεμιτή διαφωνία σε αθέμιτη κινδυνολογία. Η κίνηση αυτή, που δεν έχει βέβαια κανένα έρεισμα στα γλωσσικά πράγματα (όπως σωστά επισημαίνει ο Γ. Βελούδης στο Βήμα 14.12.1986 «είναι αυθαίρετο και γλωσσολογικά ασύστατο να ταυτίζεται η νέα ελληνική με τη μία ή την άλλη ποικιλία της») προδίδει –και γι' αυτό έχει ενδιαφέρον– ένα γνωστό, πρωτόγονο «αντανάκλαστικό» που λειτουργεί στις ιδεολογικές αντιπαράθεσεις: πρέπει να φανεί ότι ο αντίπαλος θίγει «κτήματα εσαεί» (άρα εκτός αμφισβήτησης) κι επομένως αποτελεί «εθνικό» ή κοινωνικό κίνδυνο.

Στην περίπτωση που μας απασχολεί το ιδεολογικό αυτό αντανάκλαστικό παίρνει το εξής συγκεκριμένο, περιεχόμενο: πρέπει να φανούν κάποια «κακά» (ή και κακά – χωρίς εισαγωγικά) είδη δημοτικού λόγου (που εκφράζουν κάποιο «κακό» περιεχόμενο) θέτουν σε κίνδυνο την υπόσταση της νέας ελληνικής γλώσσας, απειλούν ένα «κτήριο εσαεί» (κι η γλώσσα, σε αντίθεση με άλλα κοινωνικά μορφώματα, είναι, όντως, ένα «κτήριο εσαεί») – άρα χρειάζεται εθνικός συναγερμός για να αντιμετωπιστεί η απειλή. Η κινδυνολογία, ασύστατη γλωσσολογικά, έχει μονάχα ιδεολογικό περιεχόμενο.

Μένει τώρα να δούμε τα ιδεολογικά ερείσματα της τρίτης πλάνης που συζητή-

σαμε –αυτής που ονομάσαμε «ανιστόρητη τάση απέναντι στο γλωσσικό παρόν» και που επικεντρώνεται στο αίτημα της επαναφοράς των αρχαίων ελληνικών στο Γυμνάσιο. Η ενεργοποίηση, μεταξύ άλλων, αποκλειστικά προς την κατεύθυνση αυτή πολιτικών δυνάμεων και φορέων, που συνδέονται με την συντήρηση και την αντιδραση, δείχνουν ότι το αίτημα αυτό εντάσσεται στην προσπάθεια της ακύρωσης των όποιων αλλαγών σημειώθηκαν στη Μέση Παιδεία, ιδίως στην περιοχή των ανθρωπιστικών μαθημάτων.

Η τυπολατρική προσέγγιση και η ακύρωση της όποιας κριτικής στάσης απέναντι στη γνώση θα μπορέσει, με εκποθητικό κριό τη διδασκαλία των σεβάσιμων αρχαίων ελληνικών στο Γυμνάσιο, να κερδίσει κάποιο χαμένο έδαφος. Είναι σαφές ότι διακυβεύονται πολύ περισσότερα από την επαναφορά ενός γλωσσικού μαθήματος.

Το ανησυχητικό είναι ότι τα φαντάσματα μιας πολύχρονης τυπολατρικής παιδείας επιβιώνουν και μοιάζουν να παίρνουν επάνω τους μέσα σε μια πραγματικότητα που δημιουργεί τους όρους για την αναζήτηση «ασφάλειας» σε λύσεις που έχουν όλα τα χαρακτηριστικά της επιστροφής στο παρελθόν. Θα πρέπει όσοι –επώνυμοι και ανώνυμοι, άτομα ή φορείς, δημόσια πρόσωπα ή απλοί πολίτες– υποστηρίζουν ή τείνουν να υποστηρίξουν –καλοπροαίρετα– το αίτημα της επαναφοράς των αρχαίων ελληνικών στο Γυμνάσιο, χωρίς να προσυπογράφουν την ιδεολογία που το προωθεί, (αλλά, αντίθετα, βρίσκονται στην αντιπέρα όχθη), να πεισθούν ότι τα σχετικά επιχειρήματα αποτελούν πλάνες. Όσο για τους συνειδητούς ιδεολογικούς απολογητές αυτής της οπισθοδρομής (καθώς και άλλων ευρύτερων), που φιλοδοξούν να «θεραπεύσουν» την νέα ελληνική και –ποικιλοτρόπως– τους χρήστες της, σ' αυτούς θα πρέπει να δηλωθεί απερίφραστα ότι είναι οι κατεξοχήν μη ενδεδειγμένοι για να συνεισφέρουν στη λύση των γλωσσικών μας προβλημάτων.

Και δυο τελευταίες παρατηρήσεις (που ανοίγουν μάλλον τη συζήτηση –ή μια παραπέρα συζήτηση– αντί να την κλείνουν) πάνω στα ζητήματα που εξετάστηκαν στο άρθρο αυτό:

α) Η κριτική που ασκήθηκε εδώ, απέναντι σε ορισμένες στάσεις απέναντι στη γλώσσα δεν έχει σαν αφετηρία της ούτε την «όληση» που αισθάνεται ένας «ειδικός» για την εμπλοκή κάποιων «απληροφόρητων» ή «κακά πληροφορημένων» σε μια συζήτηση που τη θεωρεί «δική του» ούτε την «εκ πεποιθήσεως» αντίδραση

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕ

στις ρυθμιστικές παρεμβάσεις στη γλώσσα. Η γλώσσα ρυθμίζεται μέσα από μια σειρά από θεσμούς. Το ερώτημα είναι, όπως και για κάθε άλλη κοινωνική ρύθμιση, τι κινητοποιεί τις γλωσσικές ρυθμίσεις και προς όφελος ποιού. Εδώ βρίσκεται η κοινωνική ουσία του ζητήματος και αυτήν ακριβώς την κοινωνική ουσία προσπάθησε να προσεγγίσει το κείμενο αυτό.

6) Ο αποκλεισμός των αρχαίων ελληνικών από το Γυμνάσιο σίγουρα συνδέεται –σε επίπεδο επιτελικού σχεδιασμού– με τη μοίρα (τεχνική/επαγγελματική) που προδιαγράφεται για τους αποφοίτους του Γυμνασίου. Η εναντίωση στην επαναφορά των αρχαίων ελληνικών στο Γυμνάσιο δεν σημαίνει βέβαια ταύτιση με την (ευρύτερη) επιτελική λογική που οδήγησε στην εξαίρεσή τους –τη λογική που σχεδιάζει δύο παιδείες, την παιδεία του (μελλοντικού) τεχνίτη (αποφοίτου του γυμνασίου) και την παιδεία του (μελλοντικού) επιστήμονα (αποφοίτου του Λυκείου). Η αντίθεση στην κοινωνική λογική σημαίνει μια άλλη αντίληψη για μια ενιαία, ολοκληρωμένη παιδεία για την οποία το ερώτημα «πώς και πότε θα διδάσκονται τα αρχαία ελληνικά» έχει βέβαια νόημα. Η αντίληψη αυτή, ωστόσο, σίγουρα δεν προωθείται –το αντίθετο– από επιχειρήματα για την επαναφορά των αρχαίων ελληνικών στο Γυμνάσιο που βασίζονται σε πλάνες σχετικά με τη φύση του γλωσσικού φαινομένου και που επιχειρούν να αναδιώσει –στην παλιά της μορφή ή και εκσυγχρονισμένη– μια απονεκρωτική τυπολατρεία.

Πώς χωρίς τα φόντα, ζητάμε τα προσόντα (με την ευκαιρία του διαλόγου Α. Τρίτση – εκπροσώπων ΕΠΛ, Ενισαία Πολυκλαδικά Λύκεια)

Από τα όσα θλιβερά είδαμε στις οθόνες μας, εμείς καναμε τις δικές μας διαπιστώσεις και βγάλαμε τα δικά μας συμπεράσματα που στηρίζονται σ' αυτά που συγκρατίσαμε προσωπικά, σ' αυτά δηλαδή που μας άγγιξαν ιδιαίτερα. Έτσι, δεν ισχυριζόμαστε ότι καλύπτουμε όλες τις πλευρές του συνθέτου αυτού φαινομένου, όπως τελικά προέκυψε. Η οπτική μας επικεντρώνεται στα ζητήματα δημοκρατικής ευαισθησίας, λειτουργίας των θεσμών, σχέσεις κράτους-πολίτη, δηλαδή εν τέλει πολιτικής κουλτούρας, όπως αυτά ξεπρόβαλαν ανάγλυφα κατά την διάρκεια αυτών των τηλεοπτικών εμφανίσεων.

Η ιστορία αρχίζει από την εκφώνηση του Πρωθυπουργικού Λόγου – Πρόσκλησης σε ένα εθνικό Διάλογο για την παιδεία, στην ουσία για την ποιοτική αναβάθμιση της παιδείας. Ο εθνικός διάλογος προϋποθέτει την συμμετοχή και την συνεργασία, όλων, σε εθνικό επίπεδο. Εκτός δηλαδή από τα ειδικά θεσμοθετημένα όργανα που τα αφορά άμεσα (ΕΣΑΠ, ΣΤΕ, Συμβ. Πρυτάνεων, Εκπαιδευτικοί, ΕΡΕΕ, εκλεγμ. εκπρόσωποι μαθητικών συμβουλίων κ.τ.λ.) προϋποθέτει την συμμετοχή και την συνεργασία και των πολιτικών κομμάτων. Γιατί από αυτές τις τηλεοπτικές εμφανίσεις των εκλεγμένων εκπροσώπων των ΕΠΛ, αυτό που φάνηκε κατ' αρχήν είναι η αντίθεση των κομμάτων σ' αυτό το επιχείρημα. Γιατί θα πρέπει να εθελουφλεί κανείς για να μην αναγνωρίζει ότι τα τελευταία δέκα χρόνια ο χώρος της παιδείας έχει μεταβληθεί σε κομματική αρένα, με αποτέλεσμα όχι μόνο την τυπική υποβάθμιση σπουδών και τίτλων αλλά και κάτι πολύ χειρότερο, την ουσιαστική υποβάθμιση της γνώσης, που δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά την ουσιαστική υποβάθμιση της κοινωνικής. Η μερίδα της ευθύνης γι' αυτή την κατάσταση είναι ευθέως ανάλογη της μερίδας συμμετοχής κάθε κόμματος. Γιατί αν οι πολιτικοί οργανισμοί νομιμοποιούνται να επιδιώκουν την αύξηση της επιρροής τους σε κάθε κοινωνικό χώρο, με κανένα τρόπο δεν νομιμοποιούνται για λόγους εντυπωσιασμού και πολιτικής αντιπαράθεσης, να παραβλέπουν το ειδικό βάρος

του συγκεκριμένου χώρου, ιδιαίτερα τα κόμματα εκείνα, που τάσσονται υπέρ της εθνικής ανεξαρτησίας και κυριαρχίας.

Έτσι φαντάζει όσιμη η ανακάλυψη των βλαβερών συνεπειών αυτού του φαινομένου από την τωρινή ηγεσία του υπουργείου παιδείας –μόλις εδώ και λίγους μήνες– και ταυτόχρονα ηχεί κακώχια η αποκλειστική επίρριψη ευθυνών στο μαθητικό κίνημα. Γιατί εμείς δεν έχουμε ξεχάσει πως αυτή ακριβώς ήταν η πάγια πρακτική, από το 1974 μέχρι σήμερα, και του κυβερνώντος κόμματος. Απο αυτό το σημείο εύλογα προκύπτουν τα εξής ερωτηματικά:

Ερώτημα πρώτο:

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες ζητά η ηγεσία του υπουργείου παιδείας από τους μαθητές, να κλείσουν έξω από την πόρτα του σχολείου την κομματικοποίηση.

Πως, όταν ο κρατικός μηχανισμός και ειδικότερα, το τμήμα εκείνο του κρατικού μηχανισμού που προορισμό έχει να ασχολείται με τα θέματα της Παιδείας λειτουργεί ουσιαστικά, με κομματικά κριτήρια, (Σημ. ως κομματικά κριτήρια θεωρούμε και τις συμφωνίες κορυφής όλων των κομμάτων, με βάση τις οποίες προτείνεται η αποδοχή ή απόρριψη θεσμών, προσώπων και πραγμάτων, με σκοπό τη διατήρηση της ισορροπίας των δυνάμεων τους), πως είναι δυνατόν αυτή η πρόσκληση-πρόκληση για την αποτίναξη της κομματικοποίησης, να έχει αποκλειστικούς αποδέκτες, μόνο τους μαθητές. Ζητείται δηλαδή από τους μαθητές να υπερβούν, να ξεπεράσουν την κομματικοποίηση στον χώρο της καθημερινής τους δραστηριότητας, όταν οι ίδιοι είναι αναμφισβήτητα πια σε θέση να διαπιστώσουν με απτά παραδείγματα παρατηρώντας τα υπόλοιπα πεδία της κοινωνικής ζωής, ότι η αυτόνομη επιβίωση, έξω από τα όρια της οποιασδήποτε κομματικής ένταξης αποτελεί όνειρο καλοκαιρινής νύχτας. Παρατηρούμε δηλαδή να επιχειρείται το εξής παράδοξο φαινόμενο: η κορυφή της ιεραρχίας της κοινωνικής πυραμίδας να προσπαθεί να «αφυπνίσει» όχι απλώς τη βάση της πυραμίδας, αλλά το πιο αδύναμο τμήμα της βάσης της πυραμίδας –αδύναμο γιατί στερημένο αντικειμενικών δυνατοτήτων– τους μαθητές. Αρκεί όμως η ρηματική αυτή διατύπωση για να ανατρέψει πρακτικές ετών με θλιβερά αποτελέσματα, όπως αυτά που φάνηκαν στην εκπομπή «Ανοιχτά χαρτιά»;

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕ

Εκεί οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των ΕΠΛ αρκέστηκαν στην ανάγνωση πανομοιότυπων γραπτών μονολόγων που αναφέρονταν στα πάγια πια αιτήματα: αύξηση των δαπανών για την παιδεία, την συμπλήρωση των ελλείψεων της υλικοτεχνικής υποδομής, την πλήρωση των κενών θέσεων των καθηγητών, την έκδοση όλων των βιβλίων. Μονόλογοι που δεν διέφεραν σε τίποτα από τον καθιερωμένο – συμβατικό λόγο των κομμάτων που οι εκπρόσωποι τους αναμασούν χρόνια ολόκληρα από τα βουλευτικά έδρανα και από τα τραπέζια των καφενείων της εκλογικής τους περιφέρειας. Με τα δεδομένα που αναφέραμε παραπάνω πως θα μπορούσαν να ήταν αλλιώς;

Ερώτημα δεύτερο:

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες ζητά η ηγεσία του υπουργείου παιδείας να προσέλθουν οι μαθητές σε διάλογο. Πώς όταν οι ενδιάμεσα – από την ηγεσία του υπουργείου ως τους μαθητές – μηχανισμοί και φορείς, όπως Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Σχολικοί Σύμβουλοι, Διοικητικές Υπηρεσίες, Σύλλογοι καθηγητών, Σύλλογοι γονέων κτλ αντί να βασίζονται στις σχέσεις τους στην υπευθυνότητα, στην άμεση συνδιαλλαγή, στον κριτικό και άρα εποικοδομητικό διάλογο με σκοπό την προώθηση του κοινού στόχου, την υπόθεση της Παιδείας, αλλά και παράλληλα τα κοινωνικά τους συμφέροντα – γιατί μόνο παράλληλα συμβαδίζουν αυτά τα δύο – αναλίσκονται σε ατέλειωτους κρυπτοπολέμους μικροσυμφερόντων, όπου ως μοναδικός σκοπός διαφαίνεται το πως οι μεν θα σαμποτάρουν τους δε, και όπου με γνώμονα την κλασσική δημοσιούπαλληλική νοοτροπία, βάζουν ουσιαστικά στη γωνία, την υπόθεση της Παιδείας. Έτσι όλοι αυτοί οι κρατικοί φορείς, το μόνο που έχουν καταφέρει να εμπνεύσουν και να μεταδώσουν είναι το κλίμα της δυσπιστίας. Δεν θα πρέπει να αποδοθεί αποκλειστικά στην έλλειψη συντονισμού των υπηρεσιών το φαινόμενο της αναίρεσης – συνήθως αναιτιολόγητης – προηγούμενων αποφάσεων, τροποποίησης ή κατάργησης άλλων. Γιατί πέρα από τις διαρθρωτικές αδυναμίες τόσο σε επίπεδο δομών όσο και στελεχών, λείπει το κυριώτερο: η άποψη συνόλου για την Παιδεία και μέσα από αυτήν ελλείπει η ολοκληρωμένη σύλληψη της κοινωνίας που πάμε να φτιάξουμε μέσα από την Παιδεία.

Μέσα σ' αυτό λοιπόν το κλίμα του χάους και της δυσπιστίας, ζητείται από

την ηγεσία του υπουργείου παιδείας να προσέλθουν οι μαθητές σ' έναν απευθείας διάλογο, άμεσο, ανοιχτό, χωρίς φόβο και πάθος, όπου ελεύθερα θα εκθέσουν τα προβλήματά τους και τις απόψεις τους. Ως προς την πρόθεση, ουδείς ο ψόγος. Όπως φάνηκε όμως, οι καλές προθέσεις δεν αρκούν.

Θα υπενθυμίσουμε μόνο την υποδοχή που επεφύλαξαν οι μαθητές στον υπουργό παιδείας στην Αίθουσα του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Αθηναίων και τις σκληρές απειρόν κάλλους που ακολούθησαν, όταν οι μαθητές ισχυριζόμενοι ότι πάνω σ' αυτό το σημείο είχαν «δεσμευτεί» από τις γενικές συνελεύσεις των σχολείων του, ζητούσαν πριν από την έναρξη του διαλόγου την «δέσμευση» του υπουργού για την διαγραφή των απουσιών που πήραν κατά τη διάρκεια των καταλήψεων των σχολών τους. Η διαβεβαίωση του υπουργού ότι θα συζητούσε και το θέμα των απουσιών, όπως και οποιοδήποτε άλλο θέμα έβαζαν οι μαθητές στην ημερήσια διάταξη, δεν αρκούσε. Η υπόθεση μυρίζει πολιτική αντιπαράθεση, αποτέλεσμα: ο διάλογος διακόπτεται. Λίγες μέρες αργότερα, στην εκπομπή Ανοιχτά χαρτιά, οι ίδιοι οι μαθητές αναγνωρίζουν όχι χωρίς παράπονο ότι δεν ξέρουν να κάνουν διάλογο. Δεν συζητούν μαζί τους, είπαν, ούτε οι καθηγητές, ούτε οι γονείς. Συγκινητική αλλά και αποκαλυπτική η ομολογία που κατά βάθος συνιστούσε ουσιαστικό αίτημα αλλά και έκκληση σε βοήθεια.

Γιατί, όσο είναι σίγουρο ότι η εκμάθηση του διαλόγου γίνεται με και από την πρακτική του διαλόγου, είναι άλλο τόσο σίγουρο ότι τουλάχιστον δεν ζημώνει τους μαθητές και η απλή εκμάθηση – έστω και από σχολικό εγχειρίδιο – ορισμένων στοιχείων λειτουργίας των θεσμών και των προβλημάτων της κοινωνία. Θεωρούμε αναγκαίο να μεταφέρουμε εδώ μια παράγραφο από το άρθρο του πρύτανη της Παντείου Γ. Κοντογιώργη «ο φρόνιμος πολίτης και η μέση εκπαίδευση» (ΤΑ ΝΕΑ, 20.3.87) σχετικά με την τύχη του μαθήματος «Κοινωνικές Επιστήμες – προβλήματα της Κοινωνίας και του Ανθρώπου» ως παράδειγμα τόσο της συνοχής, της συνέπειας και της οργάνωσης των φορέων, όσο και της... ολοκληρωμένης άποψης για την κοινωνία που πάμε να φτιάξουμε μέσα από την παιδεία – όπως λέγαμε παραπάνω....

... «Από το 1985 αναγράφονται στο ε-

νημερωτικό φυλλάδιο για τα Ενιαία Πολυκλαδικά Λύκεια (ΕΠΛ) οι σκοποί του μαθήματος το οποίο θα διδασκόταν εφέτος για πρώτη φορά η Γ' τάξη και επί 4 ώρες την εβδομάδα. Όσπου να φθάσει το βιβλίο, δόθηκε η οδηγία να διδάσκονται οι μαθητές το βιβλίο Πολιτική Επιστήμη Γ' Λυκείου. Αιφνιδίως όμως το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, δεν εγκρίνει το σχετικό βιβλίο – είναι απορίας άξιο πως μόνο την τελευταία στιγμή πληροφορήθηκε για το περιεχόμενο του – και στις 10 Ιανουαρίου τ.ε. το ΥΠΕΠΘ ειδοποιεί τα ΕΠΛ να αντικαταστήσουν το μάθημα της Πολιτικής Επιστήμης με το 6ο κεφάλαιο της Ιστορίας της Β' Τάξης ΕΠΛ. Διευκρινίζω ότι το κεφάλαιο αυτό το ξαναδιδάχθηκαν οι μαθητές της Γ' στη Β' τάξη»...

Ερώτημα τρίτο:

Πως είναι δυνατό, ενώ συμβαίνουν τα όσα παραπάνω επισημαίνουμε αλλά και πολλά παρόμοια, να ζητείται από την ηγεσία του υπουργείου Παιδείας οι μαθητές να τοποθετηθούν κοινωνικά και να κάνουν εκείνοι το άνοιγμα στην κοινωνία. Γιατί δεν υπάρχει αμφιβολία, πρόκειται για μια κοινωνία που προέρχεται από αυταρχικές δομές και άρα, στο μεγαλύτερο μέρος της συντηρητική που σχεδόν συνολικά, αρνείται να αποδεχθεί οποιεσδήποτε προσπάθειες αλλαγής των «κειμένων» είτε σε θεσμικό επίπεδο, είτε σε επίπεδο αναδιάρθρωσης δομών. Η συμβολή της Αριστεράς, ως αντιπολίτευσης από το 1974 ως το 1981, αλλά και στη συνέχεια, με την υιοθέτηση όλων των συντεχνιακών και οικονομίστικων αιτημάτων, νομιμοποίησε αυτού του είδους τις διεκδικήσεις και έπαιξε σημαντικό ρόλο στη δημιουργία της σκληρωτικής νοοτροπίας και των καθημερινών αδιεξόδων.

Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι η όποια «παρέμβαση» δεν μπορεί να είναι πια παρά *κοινωνική*. Και δεν υπάρχει επίσης αμφιβολία ότι αρμόδια κατ' εξοχήν για άσκηση κοινωνικής πίεσης είναι τα *κοινωνικά κινήματα* και εφ' όσον η δυναμική τους επιτρέπει «παρέμβαση», έχουν και τις δυνατότητες ανατροπής-μεταβολής των «καθεστηκυνίων δομών».

Η πρόταση, λοιπόν, που απευθύνεται προς τους μαθητές να αυτονομήσουν το κίνημά τους και να παρέμβουν μέσα από αυτό στην κοινωνία, αυτή καθ' εαυτή είναι άξια επαινού, αλλά χωρίς αντίκρουσμα. Κι αυτό, γιατί ακριβώς η πολιτική

Α ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ ΕΠΕΑ Π

πρακτική των τελευταίων ετών επί του κοινωνικού πεδίου, μας απέδειξε στην πράξη, πόσο το κυβερνών κόμμα εναποθέτει τις ελπίδες του ως προς τον μετασχηματισμό της κοινωνίας –που ζητείται εν προκειμένω από τους μαθητές– στα «αυτόνομα» κοινωνικά κινήματα, όταν προσπαθεί με όλους τους τρόπους να τα ιερατερεύσει σε κρατικά κοινωνικά κινήματα. Τα παραδείγματα αφθονούν: συνδικαλιστικό κίνημα, γυναικείο κίνημα, καταναλωτικό κίνημα, κ.τ.λ.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες διαπιστώνουμε κι εμείς με θλίψη, ότι οι όροι της αντιπαράθεσης του μαθητικού κινήματος με την εξουσία (κυβέρνηση), όχι μόνο παραμένουν αμιγώς πολιτικοί, αλ-

λά κυρίως και το χειρότερο, λειτουργούν με όρους παρωχημένης πολιτικής. Γιατί το μαθητικό και φοιτητικό κίνημα στη χώρα μας, δεν μπορεί πια να καυχιέται ότι επιδεικνύει μαχητικότητα και επαναστατικότητα με ενεργητικές κινητοποιήσεις του τύπου καταλήψεις, ταραχώδεις εκδηλώσεις –κατάλοιπα άλλων εποχών– όταν το πρόβλημα της κοινωνίας μας σήμερα δεν είναι πια πολιτικό, αλλά καθαρά κοινωνικό και πιο συγκεκριμένα οι όροι ανάπτυξής της.

Το συμπέρασμα;

Όπως και σε άλλες κοινωνικές κατηγορίες, έτσι και οι μαθητές –χωρίς να μπορούν να εκφράσουν τις εκπαιδευτικές, κοινωνικές και ταξικές αντιθέσεις

και έτσι να αρθρώσουν τον δικό τους λόγο– έχουν κατά νου τον πολύπλοκο της κατάστασης και, όπως και οι άλλες κοινωνικές κατηγορίες, προτιμούν την πεπατημένη και εκ του ασφαλούς, αντί να πάνε ξυπόλητοι στ' αγκάθια. Περιγράφοντας το αδιέξοδο –εν είδει φαύλου κύκλου– δεν προσφέρουμε απαισιοδοξία. Γιατί εμείς, εξακολουθούμε ότι πείσμα των καιρών να βλέπουμε την πολιτική πράξη και πρακτική δεμένη με το όραμα, και τούμπαλιν.

Βέβαια από κάπου, κάποτε θα πρέπει να φέξει. Θα γίνει η αρχή από το μαθητικό και φοιτητικό κίνημα; Άμποτε.

ΜΑΡΙΑ ΖΑΒΟΥ.

